NADER BEKEKEN

DANKBAAR GEREFORMEERD

#12

JAARGANG 28
DECEMBER 2021

WOORD & WERELD MAGAZINE

De kinderen horen erbij

- ‘Immanuel’ vervuld
- Voorganger in woord en daad
- Horen, zien en voelen

Redactioneel

De synode van de GKv is afgesloten. Sinds het besluit om één kerkgemeenschap te gaan vormen met de NGK heeft ze heel wat stappen in die richting gezet. Een laatste stap was het vaststellen van een concept-kerkorde voor de herenigde kerk. Op de gezamenlijke slotvergadering werd in een sfeer van grote dankbaarheid uitgesproken dat de tekst van die kerkorde door en door gereformeerd is.

Maar Jan Wesseling wijst erop dat heikele kwesties en confessionele verschillen in het eenwordingsproces uit de weg worden gegaan. Zo wordt in de concept-kerkorde de vraag of kinderen aan het avondmaal mogen, naar de kerkenraden doorgeschoven: zij krijgen de ruimte om kinderen aan tafel toe te laten, maar evengoed om dat niet te doen. Van een confessionele doordenking was op de synode geen sprake.

Het handelen van de synode houdt ook Rufus Pos in het verre Zuid-Afrika bezig. Hij zit te mijmeren in de avondschemering: hoe gaan we om met ons kerkelijk verleden? Bij hem geen dankbaarheid, maar een gevoel van ontworteling.

Alko Driest vergelijkt de situatie van nu met die in de synodaal Gereformeerde Kerken in de jaren ’60 en ’70. Net als toen is er een andere manier van omgaan met de Bijbel gekomen. Maar als de synode gesproken heeft, is het dan ‘klaar’?, zo vraagt Driest. Hij stelt ons ds. Arntzen ten voorbeeld, die tot op hoge leeftijd bleef schrijven toen de GKv een niet-gereformeerde koers gingen varen.

Het jaar 2021 is bijna voorbij. Een jaar vol onrust, op allerlei fronten. In Schriftlicht wijst Pieter Schelling op Johannes’ visioen van het hemelse Jeruzalem, de voltooiing van Immanuel: God met ons. Dat mag ons kalmte en volharding geven.

Ida Slump

INHOUD

414 **REDACTIONEEL**
IDA SLUMP

415 **SCHRIFTLICHT**
‘Immanuel’ vervuld!
PIETER SCHELLING

418 **ACTUEEL**
Goed onderscheiden rond 'kinderen aan het avondmaal'
JAN WESSELING

423 **COLUMN**
Afscheid van het verleden
RUFUS POS

424 **THEMA**
Dr. M.J. Arntzen – een voorganger die het niet bij woorden liet
ALKO DRIEST

429 **WEERWOORD**
De preek en het drama van God – een weerwoord
KEES DE RUIJTER

433 **REACTIE**
De preek en het drama van God
HARRY WENDT

434 **GETUIGEN VANDAAG**
Wie niet horen wil…
PETER DROST

436 **WOORDWAARDE**
Woeste wolven en schuchtere schapen
HANS DE WOLF

439 **GELEZEN**
- Hemelse uitzendkrachten
  HARM BOITEN
- Handboek voor salafisten
  LUCIUS DE GRAAFF

445 **NIEUW CAHIER**
Koning Salomo en zijn wijsheid
BALTEN PIETER HAGENS

446 **UIT ANDERE BLADEN**
- De ambten in een seculier leefklimaat
- Goede aandacht voor de jeugd, soms is minder meer…
  PERRY STORM

452 **GEDICHT**
Vredevorst en zijn rijk. Inge Lievaart
GERT SLINGS

TEKST
PIETER
SCHELLING

BEELD
RIJKSMUSEUM

Nieuw licht
op een bijbelgedeelte

‘Immanuel’ vervuld!

Maar een tempel zag ik niet in de stad, want God, de Heer, de Almachtige, is haar tempel, met het lam. De stad heeft het licht van de zon en de maan niet nodig: over haar schijnt Gods luister, en het lam is haar licht.

(Openbaring 21:22-23)

Johann Sadeler (I), naar Maerten de Vos,
Johannes ziet het nieuwe Jeruzalem, 1579

In deze ‘film’ met fantastische en soms huiveringwekkende beelden **draait de camera een paar keer rond van het begin naar het einde**

Hoe zullen de wereld, Europa, ons land eruitzien als u en ik deze begin november geschreven regels lezen? Zal voor de mensonterende toestand aan de Wit-Russisch-Poolse grens een redelijke oplossing zijn gevonden? Zal – echt iets anders! – voor ons verwende volk de tijdelijke en gematigde lockdown het gewenste resultaat hebben gehad? En om niet meer te noemen: zal Glasgow echt iets goeds hebben opgeleverd voor het behoud van Gods schepping?
Wij kennen Hem die het antwoord op deze vragen al weet omdat Hij het zelf zal hebben gegeven straks! Want te midden van alle verwarring en ellende laat Hij de dagen elkaar ordelijk opvolgen – zon op, zon onder, morgen, avond –, en Hij laat straks, als Hij niet anders heeft ingegrepen, 2021 netjes 2022 worden. Want Hij is het die, om het wat grootser te zeggen, de eeuwen rustig laat voort wentelen naar de laatste dag, de dag van de eeuwigheid.

De nieuwe stad

En voort wentelen de eeuwen. Dat is de titel van een mooi boek over Johannes’ visioenenverslag dat wij kennen als het boek *Openbaring*. Dat bijbelboek dat een speciale bekendmaking is van Jezus Christus, die Hij van zijn Vader ontving over wat er binnenkort gebeuren moet. Zijn engel heeft dat dan weer laten horen en zien aan Johannes om het aan zijn eerste lezers en ons door te geven (1:1-2). ‘Wat er binnenkort gebeuren moet’, dat is wat er toen en nu, de eeuwen door, gebeurt op de weg naar de jongste dag, de volle openbaring van Gods koninkrijk. Er valt na Christus’ werk op aarde, Kerst, Golgota, Pasen, een wereld te winnen, en dat zal nu in de voort wentelende eeuwen ook metterdaad gaan gebeuren.
In Johannes’ boek ontrollen zich de eeuwen. Niet gewoon van hoofdstuk tot hoofdstuk, nee, in deze ‘film’ met fantastische en soms huiveringwekkende beelden draait de camera een paar keer rond van het begin naar het einde. Dat einde dat uitloopt op het visioen van de nieuwe hemel en de nieuwe aarde, met in het stralende middelpunt de nieuwe heilige stad (hfdst. 21v).
Een engel komt Johannes ophalen om haar van dichterbij te laten zien, en vervolgens krijgen we een vrij gedetailleerde beschrijving. De engel loopt zelfs met Johannes om de stad heen en meet haar op – ooit had Ezechiël in zijn visioen net zo gezien hoe de nieuwe tempel gemeten werd (40:3v). Wat een indrukwekkende wereldstad, dit nieuwe Jeruzalem met haar grootse muur en viermaal drie poorten in hun stralende sier!

De tempel

En toch, er mist iets. Johannes was erop gespitst, en zijn lezers, synagogegangers als ze van joodse afkomst waren, hadden al gespannen met Johannes meegekeken. Ze kenden die stad van het einde al wel van het slot van Ezechiëls profetieën. Alleen: diens nieuwe Jeruzalem was een *tempel*stad. Dus, Johannes, je ziet toch in het centrum boven alles uit wel een tempel glanzen met z’n goud en zilver?
Een tempel? Nee, die zag ik niet in de stad, zegt Johannes. Maar er was wel een tempel: God de Heer, de Almachtige, is haar tempel, met het Lam, zijn eigen Zoon, Jezus Christus. Dat is even wat: de Vader en zijn Zoon een tempel in persoon!

Maar wat betekent dat dan? Wat was eigenlijk die tempel? Het gebouw had een dubbele betekenis.
Het was met z'n omheining een uitsnede – 'tempel' komt van een oud Latijns werkwoord voor 'snijden' –, een plek die is afgezonderd van de onheilige wereld. God kan, bij wijze van spreken, ons mensen alleen op heilige grond ontmoeten. Maar ook andersom: Hij geeft de door onze zonde onheilig gemaakte wereld niet prijs, en laat dan ook Mozes in de woestijn en Salomo op Sion zo'n heilige plek bouwen. De tempel is belofte en bewijs dat God zijn wereld herovert, en eens weer de hele stad, het hele land, de hele aarde zal heiligen. 'Zoals de zee vol water is, zo zal de aarde vol kennis van de grootheid van de HEER zijn' (Hab. 2:14).
Kijk, en nu is het zover! Ezechiëls *profetie* van de nieuwe tempel is *werkelijkheid* geworden. En de *verdwijning* van de aardse tempel is haar *vervulling*.
Tussen de visioenen van Ezechiël en Johannes is er namelijk iets bijzonders gebeurd: 'het Woord is mens geworden en heeft bij ons gewoond' ('getabernakeld', Joh. 1:14)! Met de verzoenende en heiligende kracht van zijn werk. Vandaar dat Johannes zegt: van de nieuwe stad is God de Heer de tempel *met het Lam*. Alleen zo kan Gods woonplaats onder de mensen zijn en kan Hij bij hen wonen (21:3). Zonder tempel, want die is Hij nu zelf met zijn Zoon! De tempel, toonbeeld van 'God met ons', heeft z'n werk gedaan en kan verdwijnen.

Zon en maan

Er valt na Christus' werk op aarde nog een wereld te winnen, schreef ik. Een wereld? Sterker nog: een schepping! Het Lam offerde zichzelf niet alleen om onze gevallen mensenwereld met God te verzoenen, maar alles, zegt Paulus, alles op aarde en alles in de hemel (Kol. 1:20). Het visioen van de nieuwe stad heeft nog iets anders voor Johannes in petto. Dat ongewoon stralende licht boven de stad dat hij ziet, en 's nachts dat apart milde en heldere licht, dat is geen licht van de zon en de maan. Johannes hoort en schrijft het op: de stad kan zonder die twee, want over haar schijnt Gods luister en het Lam is haar licht.
Nota bene. God plaatste ooit zelf die twee lichtbronnen aan het hemelgewelf 'om te heersen over de dag en de nacht' (Gen. 1:18). Regenten over dag en nacht en over alle ervan afhankelijke leven. God besteedde zijn gezag aan hen uit. Maar na de zondeval raakte de vloek ook hen in de uitoefening van hun taak. Kort gezegd: soms brandt de zon en steekt de maan.
Maar nu heeft het Lam door zijn offer ook in die hoogste regionen van Gods schepping vrede gesticht, zoals we zojuist Paulus hoorden zeggen. Daarom kunnen nu die hemelse regenten ook worden ontheven van hun taak. Johannes schrijft het heel nuchter: 'niet meer nodig'. Maar Jesaja had het ook al bijna letterlijk voorzegd over het Jeruzalem van de toekomst: 'Overdag is het licht van de zon niet meer nodig, de glans van de maan hoeft je niet te verlichten, want de Heer zal je voor altijd licht geven en je God zal voor je schitteren' (60:19). De nieuwe stad en haar inwoners staan niet meer onder de voogdij van zon en maan, want Gods luister straalt direct over hen en hun licht is het Lam. Ze zijn bij Vader en zijn Christus kind aan huis, die nu zelf hun lichtbron zijn.

Het Lam heeft door zijn offer ook **in die hoogste regionen van Gods schepping vrede gesticht**

Ook zon en maan hebben hun werk gedaan en kunnen verdwijnen, nu de bron van alle licht zelf in de stad woont.

Immanuel voltooid

De eindejaarsweken delen volop in 'het lijden van deze tijd'. Maar de eeuwen wentelen voort, en als God het geeft wisselt over een paar weken het jaar. En eerst zullen we dan het feest van Immanuel hebben gevierd: het Woord werd mens en kwam in ons midden wonen. Dat zette een beweging in gang die naar een nieuwe wereldstad zal leiden, een nieuw Jeruzalem. Zonder tempel, en – we hadden het daar nog niet over... – ook zonder zijn opvolgster, de kerk, want ze zullen in de nieuwe stad hun dienst hebben gedaan. De Almachtige en het Lam zijn hun eigen huis in de stad. Dat Immanuel-symbool is vervuld. Zonder zon en maan zelfs, want ook die hebben hun werk, de verlichting van de wereldstad, gedaan. De Almachtige en het Lam zijn zelf de lichtbron. Sterker Immanuel is niet denkbaar, dus ook de 'Immanuel' van zon en maan is vervuld.
Blijft dat wij onze dagen mogen tellen, zodat wijsheid en moed en volharding ons hart vervullen.
Johannes' visioen van de nieuwe stad kan ons in alle verwarring en onrust die kalmte en kracht geven. Want in de kerk van het evangelie mogen we de voorsmaak proeven van wat straks de voltooiing van alle 'Immanuel' zal zijn: God, de Almachtige, alles en in allen. ■

TEKST
JAN WESSELING

BEELD
RAWPIXELIMAGES, CONGERDESIGN

Goed onderscheiden rond ‘kinderen aan het avondmaal’

Kinderen aan het avondmaal. Binnen de GKv is het een praktijk die aarzelend op gang komt. In de NGK is het aantal kerken waar kinderen deelnemen aan het avondmaal, gegroeid tot zesentwintig. Het onderwerp staat dan ook volop in de belangstelling. Op de generale synode dreigde het een splijtzwam te worden bij de vereniging met de NGK. Waar gaat het ten diepste om?

Het *Nederlands Dagblad* schreef erover onder een kop die de teneur van het artikel goed weergeeft: ‘Wat mooi als het héle lichaam van Christus het avondmaal viert’ (*ND*, 3 okt. 2021). De gesprekspartners die het *ND* koos, zijn dan ook allebei voorstander van kinderen aan het avondmaal. Ingrid Plantinga, projectleidster bij Kerkpunt, de organisatie die de GKv- en NGK-kerken ondersteunt, komt aan het woord. Zij begeleidt de plaatselijke kerken die het onderwerp op de agenda hebben gezet. Ook ds. Cornelis Hamstra, predikant van de Koepelkerk (GKv) in Arnhem, laat er zijn licht over schijnen.

Framing

Tussen de regels door doet ook de journalist zijn duit in het zakje. Hij signaleert dat op dit punt binnen beide kerkverbanden ontwikkelingen zichtbaar zijn en zegt dan: ‘Nederlands-gereformeerden waren altijd al wars van al te strakke kerkelijke regels. Vrijgemaakt-gereformeerden waren juist gehecht aan synodale regels en uniformiteit. Daar ontworstelen zij zich nu aan.’ Blijkbaar weet deze journalist niet dat de ‘regel’ over de toelating tot het avondmaal al zo’n vierhonderd jaar in de gereformeerde kerkorde staat en niets te maken heeft met een vrijgemaakte specialiteit of krampachtige regelzucht. De avondmaalspraktijk weerspiegelt een achterliggende theologie en spiritualiteit en is dáárom in gereformeerde kerken eeuwenlang kerkelijk geijkt en wijd verspreid.

Dat komt in het artikel nauwelijks ter sprake. Wel wemelt het van de negatieve frames. De Koepelkerk, zegt Hamstra, besloot kinderen bij de avondmaalsviering niet langer aan de zijlijn te laten staan. Wij werden buitengesloten, zeggen twee kinderen in het interview, wij hoorden er niet echt bij. Weerstand tegen het besluit herleidt Hamstra tot moeite met verandering. ‘Mensen ervaren een wijziging in een diep ingesleten liturgisch patroon als ingrijpend.’ Plantinga beaamt

dat. 'Er zijn weinig theologische argumenten om tegen te zijn. Onderbuikgevoelens zijn bepalend: dingen gaan anders dan je gewend bent.' Wanneer alleen volwassen belijdende leden aan het avondmaal mogen, ligt het accent meer op hún keuze dan op de gevende Christus, meent Hamstra. Maar dat 'eerst moeten kiezen voor God' doet volgens hem meer denken aan de evangelische doopppraktijk.

Als de materie zo gepresenteerd wordt, durf je het nauwelijks in je hoofd te halen om nog tegen te zijn. Want dan ben je vast iemand die moeite heeft met verandering, die kampt met onderbuikgevoelens en een krampachtige behoefte heeft aan regels. Dan leg je een te zwaar accent op de menselijke keuze en sluit je kinderen buiten door ze aan de zijlijn te laten staan. Maar klopt deze framing wel?

Meerdere lijnen

De beste zin in het artikel komt uit de pen van de journalist: 'In de discussie komen veel theologische lijnen bij elkaar: de visie op geloof, op belijdenis doen, op kerkelijke rituelen, op kinderen, op kerk-zijn.' Maar Plantinga meent dat hier alleen sprake is van een psychologisch probleem: de angst 'dat wij het altijd verkeerd hebben gezien'. Wie theologisch en methodisch kijkt, ziet echter heel wat meer gebeuren.

Als verschillende lijnen meespelen in een discussie, bestaat het risico dat één lijn eruit gehaald wordt en een bepalende rol krijgt

Als verschillende lijnen meespelen in een discussie, bestaat het risico dat één lijn eruit gehaald wordt en een bepalende rol krijgt. In deze bezinning gebeurt dat met de lijn van 'het lichaam van Christus', of die van 'kinderen horen bij het verbond'. Ds. Adrian Verbree trekt een regelrechte lijn tussen Pesach en avondmaal (*ND*, 16 okt. 2021). Maar hij verzuimt te verdisconteren dat Pesach geen gemeentemaaltijd was, maar *in gezinskring* werd gevierd. Uiteraard waren daar de kinderen bij. De andere, wezenlijke lijnen worden veronachtzaamd. Met zo'n insteek komen het grotere geheel en de samenhang daarbinnen niet in beeld. Het levert een fragmentarische en eenzijdige manier van argumenteren op, die ik eerder (*Nader Bekeken*, jun. 2018) 'de omgekeerde piramide' noemde: op de instabiele en smalle basis van één tekst of één redeneerlijn wordt een heel bouwwerk (hier: een kerkelijke praktijk) gefundeerd. Maar het is een wankele constructie.

Doordenken

Plantinga's bewering dat er weinig theologische argumenten zijn tegen kinderen aan het avondmaal werd weersproken door *ND*-redacteur Dick Schinkelshoek (*ND*, 9 okt. 2021). Maar niemand brengt goed in beeld *welke* theologische lijnen hier samenkomen, om die vervolgens te doordenken, en te onderzoeken hoe ze zich tot elkaar verhouden. In plaats daarvan worden onzuivere dilemma's gesteld. Bijvoorbeeld dat het gaat om een accent op de keuze van mensen óf op de gevende Christus. Of dat onze eenheid niet ligt in kerkelijke gebruiken (wie beweert dat?), maar in Christus. Of dat Gods uitnodigende liefde belangrijker is dan ons antwoord.

Dit illustreert dat er weinig feeling is voor de onderliggende vragen en probleemstellingen. En dat is vreemd. Want juist de vragen rond de positie van kinderen in het verbond van God met mensen zitten als het ware in de vrijgemaakte en Nederlands-gereformeerde kerkelijke genen.[1] Maar het lijkt wel alsof het besef en de impact ervan zijn weggesleten. De bezinning rond kinderen aan tafel is vrijwel altijd te smal, te oppervlakkig en ondoordacht.[2]

1 Heel inzicht gevend is J. Kamphuis, *Een eeuwig verbond*, Haarlem, 1984, p. 65v. En om met F. van Deursen te spreken (*Onderweg*, 12 okt. 2019): 'Het verbond van God! Dat was de inzet van de Vrijmaking. Het ontzaglijke feit dat God ons allemaal door onze doop in zijn genadeverbond heeft opgenomen. Dat verbond bestaat uit heilsbeloften, maar ook uit bevelen en bedreigingen voor wie het waagt Gods beloften te verwerpen.'

2 Eerder al schreef S.M.Alserda hierover in reactie op ds. U. van der Meer in *Nader Bekeken*, jrg. 24 (2017), nrs. 9 en 12.

Beginnen bij het begin

Laten we bij het begin beginnen. De kerk is een vergadering van *gelovigen*, zo belijden we in NGB artikel 27 en HC zondag 21. Christus verzamelt zijn gemeente in de eenheid van het echte geloof. De eerste christelijke gemeenten ontstonden door de verkondiging van het evangelie dat gehoor vond bij volwassen mensen. Als zij zich tot God en Jezus Christus bekeerd hadden, beleden zij eerst bij de doopvont hun geloof, vervolgens werden ze gedoopt en zo op naam gezet van Vader, Zoon en Geest. Daarna werden zij toegelaten tot de (huis) maaltijd van de Heer.

In onze confessies komen doop en avondmaal primair aan de orde als sacramenten voor de volwassen gelovigen

De samenhang en de volgorde van deze stappen is zo logisch. In onze confessies komen doop en avondmaal dan ook primair aan de orde als sacramenten voor de volwassen gelovigen. Pas daarna komt de vraag naar de positie van de kinderen aan de orde. De Heidelbergse Catechismus behandelt eerst de symboliek van de doop en vraagt dan: En de kleine kinderen? Moeten zij gedoopt worden? Staan zij buiten de gemeente? Of mogen ze erbij horen?

Onderscheiden

Zorgvuldig en zuiver onderscheiden is hier essentieel. Wanneer het gaat om Gods verbond met ons, zijn drie onderscheidingen onmisbaar.

- Het verbond is eenzijdig in zijn ontstaan, maar tweezijdig in zijn voortbestaan. Met andere woorden: het initiatief komt altijd van God. Bewogen door ontferming komt Hij naar ons toe en laat ons het heil verkondigen. Maar dat aanbod van genade vraagt onontkoombaar om geloof en bekering.
- De *onvoorwaardelijke belofte* komt dus *in voorwaardelijke vorm* naar ons toe. Het evangelie is geen aanzegging, geen mededeling, maar een *toezegging*. De mens wordt als mens *aangesproken*! En daarom kun je Gods veelbelovende spreken niet losmaken van zijn roeping om Hem te vertrouwen en geloof te hechten aan zijn belofte. Je kunt hier wel onderscheiden, maar nooit scheiden. Dat appel op onze verantwoordelijkheid is een bepalend element van het verbond. Niet als tegenprestatie, maar wel als de weg die God met ons gaat en waarlangs Hij het heil in ons leven wil realiseren. Het diepe besef hiervan maakt deel uit van de gemeenschappelijke voorgeschiedenis van GKv en NGK. In de tijd van de Vrijmaking is er diepgaand over doorgedacht.
- Het aanbod van genade en heil vraagt daarom altijd om de toe-eigening ervan door geloof en bekering, in de kracht van de Geest. Hij doet ons wedergeboren worden. Daarom moeten we ook helder onderscheiden tussen de belofte en de verwezenlijking ervan. Wie dat niet doet en Gods belofte identificeert met de vervulling ervan, komt al gauw in de valkuil van vanzelfsprekendheid en verbondsautomatisme terecht.

Zijn dit typisch vrijgemaakte enghartige eigenaardigheden? De Voorrede van de Statenvertaling verlost van die waan: 'Het genadeverbond bestaat zowel in het Oude als in het Nieuwe Testament daarin dat God Zijn Zoon tot een Middelaar gesteld heeft en het eeuwige leven belooft onder voorwaarde dat we Hem geloven.' Geloof is dus heilsnoodzakelijk en onmisbaar. Gods Woord is daar glashelder over (o.a. Joh. 3:16 én 36). Onze gereformeerde confessies over geloof, doop en avondmaal ook, al sinds eeuwen.

Een weg

Onze schattige baby's komen niet als wedergeboren wezens ter wereld, ze zijn in zonde verwekt en geboren. Toch mogen ze gedoopt worden, als geheiligd in Jezus Christus. Zij moeten vervolgens die belofte van vergeving, wedergeboorte en vernieuwing leren omhelzen. Zo ligt tussen kinderdoop en

avondmaal een weg waarop God de Geest met onze kinderen aan de slag gaat. Op die weg voltrekt zich de toe-eigening van het heil in geloof, bekering en wedergeboorte. De Geest maakt hun in dat proces eigen wat ze in Christus bezitten. Dan komt er een moment waarop zij volwassen en zelfstandig hun geloof belijden en het verbond met God van hun kant beamen.
Je kunt deze visie afdoen als een tekortdoen aan Gods royale liefde. Maar het ís juist een eerbiedigen van die onvoorstelbare liefde, die de kinderen in de doop is toegezegd en die ze op waarde moeten leren schatten. Die doop is al een groot en onverdiend voorrecht. Het teken van God dat Hij ze er genadig bij betrekt. Maar: als kind. Wanneer het 'erbij horen' en

Hét sacrament van dat 'erbij horen' is juist de doop

'niet buitengesloten worden' gekoppeld worden aan het heilig avondmaal (zoals beide geïnterviewde kinderen doen) gaat er iets behoorlijk mis. Hét sacrament van dat 'erbij horen' is juist de doop. Ouders en gemeente zijn geroepen hun kinderen dat gelovig te leren begrijpen!

Zelfreflectie

Is Gods uitnodigende liefde belangrijker dan ons antwoord? Dat is een onzuivere tegenstelling. Gods uitnodiging en ons antwoord staan niet tegenover elkaar en moeten niet in belang afgewogen worden. Ze liggen in elkaars verlengde. Gods liefde in Jezus Christus wordt zonder onderscheid en onvoorwaardelijk aan alle mensen verkondigd. Maar Hij verlangt ons onmisbare antwoord en onze gelovige zelfovergave. Niet als 'slagboom' (een wat negatieve term van Verbree) bij de toegang tot de avondmaalstafel. Maar omdat geloof, als zelfovergave aan Jezus Christus in het verbond, de onontkoombare voorwaarde is om gered te worden.
Het luistert hier nauw. Gereformeerde kerken hebben altijd moeten laveren tussen de klippen van verbondsautomatisme (de belofte gaat in vervulling voor iedereen die gedoopt is – de kinderen van het verbond) en ongezond subjectivisme (de belofte gaat uiteindelijk alleen in vervulling voor wie een bijzondere ervaring van roeping, wedergeboorte en uitverkiezing heeft gehad). Hamstra's insteek dat Gods liefde belangrijker is dan ons antwoord, neigt naar het eerste en is meer evangelisch getint dan hij doet voorkomen.
Kinderen mogen Gods genade ontvangen. Daarover bestaat geen verschil van mening. Dat is juist de symboliek van de kinderdoop. Het punt is of zij zich vervolgens gelovig aan Jezus Christus toevertrouwen en voldoende kunnen overdenken wat dat inhoudt. Want avondmaal vieren vraagt elke keer om gelovige zelfreflectie. Om inkeer, berouw en geloof. Wie ben ik? Wie is Jezus Christus voor mij? Wat zijn de consequenties voor mijn leven? Niet alleen vanwege die ene tekst over zelfbeproeving in 1 Korintiërs 11, alsof daarmee het hele punt staat of valt. Maar vanwege de aard van het evangelie als aanspraak en vanwege het tweezijdige karakter van Gods verbond. Onze confessies getuigen er keer op keer van.

Verandering

Er spelen veel theologische lijnen mee. Het gaat om het belofte- en aanspraakkarakter van het evangelie, de aard van Gods verbond en de genadeleer, om de visie op het kind, de sacramentsopvatting en de kerk- en gemeentebeschouwing, en uiteindelijk ook om de Godsleer, de mensleer en de toe-eigening van het heil. Kortom: het gaat om de essentie van de gereformeerde theologie en confessies.
Als Plantinga, die de kerken hierin begeleidt, meent dat er weinig relevante theologische argumenten zijn, kan die begeleiding wel wat confessionele bijstelling en verdieping gebruiken. Het gaat immers niet maar om een praktijk of om een liturgisch ritueel waaraan je al dan niet krampachtig vasthoudt. Een veranderende praktijk weerspiegelt een andere theologie en een andere spiritualiteit, die weg groeit bij wat we als gereformeerden al eeuwenlang uit Gods Woord opdiepen en in onze belijdenissen hebben vastgelegd. Het levert uiteindelijk een andere kerk op. Met een andere boodschap.

Zijn dan alle argumenten die pleiten vóór deelname van kinderen uit de lucht gegrepen? Dat vind ik niet. Het kan daarom geen kwaad de materie diepgaand te doordenken. Maar dan wel door zuiver en zorgvuldig te blijven onderscheiden. En door de terechte en reële vragen ook van een goed en eerlijk

antwoord te voorzien. Hoe verdisconteer je de onderscheiden positie van kinderen in het verbond en het groeiproces van niet wedergeboren naar volwassen gelovige? Hoe geef je vorm aan de fundamentele gedachte dat het verbond tweezijdig is in zijn voortbestaan? En: hoe houd je ruimte voor tucht, als toezicht op deze heilige maaltijd, wanneer je tenminste dit kenmerk van een echte kerk in ere wilt houden?

Ter synode

Nu de GKv en de NGK spoedig één moeten worden, kwam ook dit issue ter tafel. De kwestie ligt gevoelig, vooral bij vrijgemaakten. Zo gevoelig dat het een splijtzwam dreigde te worden. In allerijl werd het onderwerp van tafel gehaald en teruggelegd bij de kerken. Er komt nu in de kerkorde een formulering waarbij kerkenraden kunnen besluiten kinderen aan het avondmaal toe te laten, maar evengoed de ruimte hebben dat niet te doen.
Een pragmatische en kerkpolitieke manoeuvre, mijns inziens. Een brevet van onvermogen ook. De vergadering, met al haar theologische knowhow, slaagt er niet in om de zaak uit te diepen en op een rij te krijgen. Het vraagstuk van de kinderen aan de avondmaalstafel, waarover de meningen (zeer) verdeeld zijn, wordt teruggeschoven naar de plaatselijke kerken. Maar zouden die dat aankunnen? Waarschijnlijk is daar nog veel minder kennis van de eigen voorgeschiedenis, minder confessionele denkkracht en gereformeerde feeling voorhanden dan ter synode. Toch worden ze opgezadeld met deze twistappel als mogelijke splijtzwam.

De gang van zaken werpt een bijzonder licht op het eenwordingsproces. Dat krijgt bijna dwangmatige trekken: heikele kwesties en diepgaande confessionele verschillen mogen vooral geen sta-in-de-weg zijn. Door ze van tafel te halen wordt er landelijk eenheid gesuggereerd. Maar dat terugleggen bij de plaatselijke kerken kan niet verbloemen dat er fundamentele, confessionele verschillen zijn. Het betreft nota bene de kenmerken van de kerk: de zuivere prediking en bediening van de sacramenten. Ter synode wordt schrijnend duidelijk: daar zijn we het lang niet over eens. Dat wordt vervolgens ook zichtbaar in de verschillende avondmaalspraktijken. De echte eenheid op basis van de gereformeerde confessies – als formulieren van éénheid – lijkt ver te zoeken. ■

Avondmaal vieren vraagt elke keer om gelovige zelfreflectie. Om inkeer, berouw en geloof

TEKST
RUFUS
POS

BEELD
HENK
BOOMSTRA

AFSCHEID VAN HET VERLEDEN

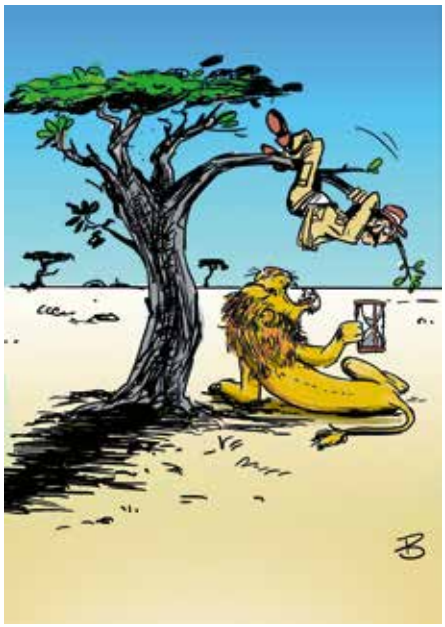

Als we voornamelijk één kant op kijken, blijft er geen geschiedenis meer over

Vanaf het terras voor de kleine rondavel in Olifantskamp, een van de mooiste overnachtingsplekken in de Kruger Wildtuin, kijk ik uit over de Olifantsrivier. De schemering is hier kort. Ik zie in de verte nog net de kolossale vormen van een grote troep olifanten. Ik mijmer. Als je van hier naar het zuiden trekt, langs de grens met Mozambique, kom je in Metsimetsi. Daar staat een boom die beroemd is. Om dat te worden heeft die boom zelf niet meer hoeven te doen dan in leven blijven.

Het is het jaar 1903. In dit wilde en ruige gebied zijn soms rijke (buitenlandse) jagers actief en bijna altijd straatarme stropers. Een handjevol parkwachters probeert in dit gebied, bijna zo groot als Nederland, de wet te handhaven. Ze zijn op de terugweg van een inspectietocht naar de Olifantsrivier. Harry Wolhuter is een van hen. De zon daalt snel en Wolhuter besluit om alvast met z'n paard en hond vooruit te rijden naar de plek waar ze op de heenweg overnacht hebben. Hij gaat ervan uit dat zijn helpers met de bepakte ezels in hun eigen tempo zullen volgen. Na enige tijd springt er plotseling een leeuw op zijn paard. Het paard steigert en Wolhuter valt op z'n rug hard op de grond. Een tweede leeuw zet z'n tanden in de schouder van Wolhuter en sleept hem de bosjes in. Wolhuter weet bij zijn junglemes te komen en steekt dat in het hart van de leeuw. De parkwachter ligt daar zwaar gewond. Dan ziet hij nog een leeuw op zich afkomen. Hij strompelt overeind en weet met z'n laatste krachten in een boom te klimmen. U begrijpt: de beroemde boom. Na enige tijd komt de karavaan met de helpers en zij weten hun zwaargewonde baas uit de boom te krijgen. Na een barre tocht van tien dagen leveren ze de halfdode Wolhuter af bij een ziekenhuisje in Barberton. De geschiedenis heeft een happy end: Harry Wolhuter overleeft en werkt daarna nog dertig jaar als parkwachter in de Wildtuin. De boom, stokoud en intussen ook halfdood, is voorzien van een plaquette met (ongeveer) bovenstaand verhaal.

Vandaag, anno 2021, is regel nummer 1 in de Wildtuin: verlaat *nooit* je auto. Levensgevaarlijk! Tegen de achtergrond van deze strikte parkregel kun je Wolhuter een behoorlijke mate van onverantwoordelijkheid verwijten. Hoe haalde hij het in z'n hoofd om in z'n eentje bij zijn metgezellen weg te rijden?! Stel je voor: als hij gewoon bij de groep was gebleven, leefden z'n paard en ook die leeuw nog. Hij speelde bovendien met z'n eigen leven.

Voor zover ik weet, is er nog nooit iemand op het idee gekomen om die beroemde boom om te hakken. Omdat ze een misplaatste verwijzing zou zijn naar de heldendaad van een man die naar onze huidige normen niet een goed ontwikkeld verantwoordelijkheidsbesef had.

Het is intussen volledig donker geworden. Ik mijmer nog steeds. Met ons (meerdere?) inzicht en onze (grotere?) wijsheid kunnen we betrekkelijk gemakkelijk ons kerkelijke verleden veroordelen. Zeker als we voornamelijk één kant op kijken. Maar het gevolg is dan wel dat er geen geschiedenis meer overblijft. Die wordt in de aanloop naar 2023 volledig uitgewist. Brandhout wordt ervan gemaakt. Ik ben blij dat mijn vader niet meer leeft. Als ik me al ontworteld voel, hoeveel te meer zou hij dat zijn! ■

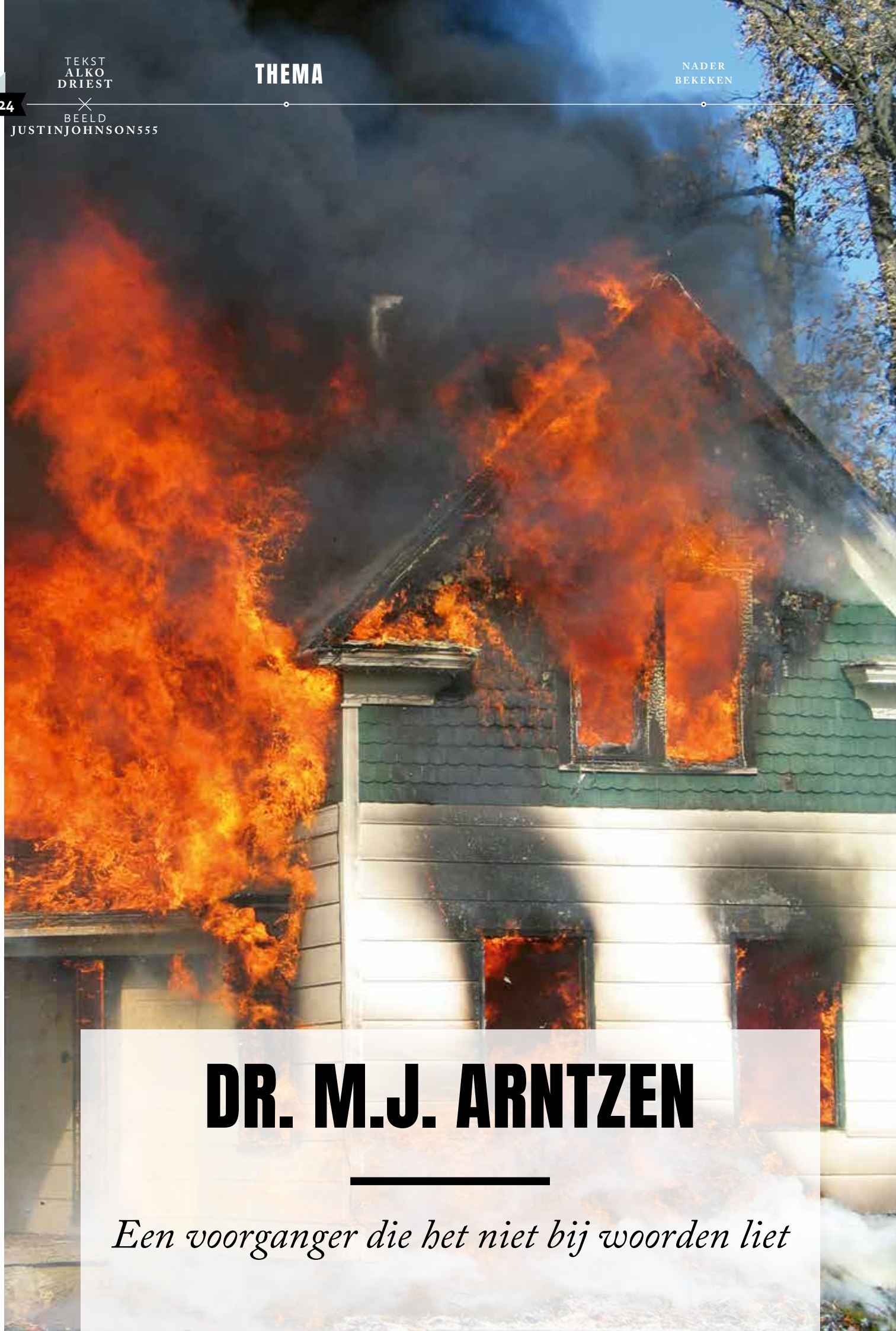

DR. M.J. ARNTZEN

Een voorganger die het niet bij woorden liet

De synodes van de Gereformeerde Kerken vrijgemaakt gingen in korte tijd over tot openstelling van alle ambten voor vrouwen. Bezwaren hiertegen kwamen in beeld op de website bezinningmvea.nl. Een niet gering aantal predikanten verleende daaraan medewerking. In de berichtgeving lijkt het besluit over man-vrouw en ambt soms het enige punt van bezwaar.

Maar wie verder kijkt en doorvraagt, ontdekt een andere werkelijkheid. Zoals prof. Van der Pol het uitdrukte bij zijn afscheid van de GKv: er is binnen de GKv een andere manier van 'lezen' van de Bijbel gekomen. 'Dit gaat over iets essentieels: het omgaan met de Schrift.'
De publiciteit lijkt minder te worden. Bezwaren zijn naar voren gebracht en uitvoerig op schrift gesteld. Maar de inspanning daarvoor lijkt nu op z'n retour. Misschien begrijpelijk: je kunt niet steeds dezelfde dingen blijven zeggen of schrijven. Voor sommigen is het mogelijk voorbij. Ze hebben hun best gedaan. De synode heeft gesproken en nu is het 'klaar'. Terwijl anderen er nog mee worstelen.

Een soortgelijke situatie

In deze bijdrage stap ik een moment uit de actualiteit van vandaag naar een soortgelijke situatie. Deze deed zich voor in de synodaal Gereformeerde Kerken in de jaren '60-'70 van de vorige eeuw. Een situatie die niet één-op-één over te zetten is naar vandaag, maar waarin wel veel herkenbaar is en leerzaam voor nu. Juist door de manier waarop kerkelijke veranderingen plaatsvinden en door hoe daarop wordt

gereageerd. Ik wil stilstaan bij het leven en werk van dr. M.J. Arntzen. Hij bleef zich tot op hoge leeftijd sterk voor de kerk van Christus inzetten. In woord en in daad.

'Een theologenleven in woelige tijden'

Arntzen was predikant binnen de synodaal Gereformeerde Kerken. Hij stond een heel aantal jaren in nauw contact met zijn leermeester prof. dr. G.C. Berkouwer. Die had hij hoog om de wijze waarop hij zich in zijn denken overgaf aan wat de Here ons in zijn Woord zegt. Maar daarin kwam verandering. Naar het oordeel van Arntzen stelde Berkouwer zich steeds sterker onder de invloed van de Zwitserse theoloog Karl Barth die tot een andere visie kwam op de uitverkiezing.
Dat liet Arntzen niet onbesproken. Hij richtte kritische opmerkingen aan het adres van Berkouwer. Daar kon Berkouwer maar moeilijk mee overweg. Het schaadde de onderlinge verhoudingen.
Arntzen schrijft daar heel open over in zijn boek *Een theologenleven in woelige tijden*. Het was in de jaren '50, maar vooral in de jaren '60 van de vorige eeuw, dat het klimaat in de Gereformeerde Kerken grondig veranderde. Arntzen: 'Er was een proces van verwereldlijking, van afnemende kennis van de Schrift, van bijbelkritiek, dat eerst aarzelend op gang kwam en later steeds vrijmoediger werd. In het algemeen werd de prediking oppervlakkiger en kerkbezoek, vooral in de middag- of avonddiensten verminderde.'
Berkouwer genoot volgens Arntzen groot gezag en was om zijn persoon ook zeer geliefd. Maar Arntzen komt tot een niet mis te verstaan oordeel, als hij zegt: 'Maar zoals van Bavinck weleens is gezegd: de man heeft geen ribben, zo gold dat voor Berkouwer in sterkere mate.' Na de oorlog zag Arntzen in Berkouwer de man die leiding zou geven aan de Gereformeerde Kerken en daar had hij aanvankelijk vertrouwen in. Maar bij vergelijking van twee boeken van Berkouwer die vlak na elkaar verschijnen, signaleert hij verschil. *De triomf der genade in de theologie van Karl Barth* uit 1954 vond hij een mooi boek. Maar in *De verkiezing Gods* uit 1955 begon een ander geluid te klinken. Vooral bevreemdend was Berkouwers *De wederkomst*. Daarin werd over de realiteit van de eeuwige straf niet gesproken zoals dat gebeurt in de Catechismus en in artikel 37 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis.

Grote prullenbakken

Arntzen was in de jaren '60 niet de enige die met een tegengeluid kwam. Zo publiceerde dr. K. Dijk in 1964 zijn *Koerswijziging in onze kerken?* Zelf schreef Arntzen de brochure *De crisis in de Gereformeerde Kerken*. Berkouwer was daar op zijn zachtst gezegd verre van gelukkig mee.
Het stelde Arntzen teleur dat vrijwel niemand binnen de Gereformeerde Kerken op zijn inhoudelijke bezwaren inging. Ook dat men zaken omdraaide en dat in kerkelijke vergaderingen steeds meer een geest ging heersen van toelating van allerlei nieuwe leer, met een afkeer van hen die aan de gereformeerde traditie wilden vasthouden. 'De prullenbakken waren heel erg groot', zo schrijft Arntzen letterlijk. En hij voegt eraan toe: 'Maar de grote fout van mijn opponenten die naar de kerkelijke weg verwezen, was dat ze niet beseften, dat niet ik, maar de brengers van nieuwe ideeën die in strijd waren met het gereformeerd belijden, bezwaarschriften moesten indienen. Bij het aanvaarden van een predikantschap en professoraat hadden zij trouw aan de belijdenis beloofd. En als ze wat anders zouden gevoelen of denken zouden ze dat niet publiceren. Zij moesten dus naar de kerkelijke vergaderingen. Niet wij.' Arntzen werd verweten dat hij de goede naam van vooraanstaande broeders aantastte.

Instemming

Toch, zo laat Arntzen weten, stond hij niet alleen in de strijd. Op zijn brochure *De crisis in de Gereformeerde Kerken* kreeg hij veel instemmende reacties, met name van buiten de Gereformeerde Kerken. Veel vrijgemaakten schreven hem. Zij vonden eigenlijk, dat 'ik me moest vrijmaken, maar daar was ik destijds niet aan toe'. En hij voegt eraan toe: 'Bovendien had ik bezwaar tegen verschillende opvattingen van K. Schilder, zoals ik ook in de brochure heb uiteengezet. Ik had veel waardering voor de vrijgemaakte kerken, over het afwijzen van de zogenaamde "Open brief" en voor de besluiten uit de jaren van de synode van Amersfoort-West en Hoogeveen, ondanks alle schoonheidsfoutjes, die toen ook wel gemaakt zouden zijn.'

Verontrusting organiseert zich

Binnen de synodaal Gereformeerde Kerken werd de 'Vereniging van verontrusten' opgericht. Het bestuur bestond uit 'eenvoudige' gelovigen, er waren geen theologen bij. Deze mensen leden onder het vervlakken van het geestelijke leven, onder de kritische vragen over het gezag van de Bijbel en het relativerende spreken over de

Dr M.J. Arntzen in 1971

belijdenis. De geschiedenis van deze vereniging kreeg volgens Arntzen een tragisch verloop. Want andere, meer theologisch geschoolde verontrusten, predikanten, achtten de bestuursleden onbekwaam en wilden het bestuur overnemen. Dat gebeurde. Maar deze groep wilde onder geen beding de kerk verlaten. Een van de bestuursleden, ds. Oomkes, kreeg op de synodevergadering in 1969 gelegenheid zich uit te spreken. Hij hekelde de synode, omdat die soms bezwaren wegpraatte door op te merken dat er ook zoveel goeds en moois was in de kerken. Maar, zo zei Oomkes: 'Als je huis in brand staat, zeg je toch ook niet: "wat staan de bloemetjes in mijn tuin er mooi bij".'

niet breken met een kerk die haar eigen belijdenis ontrouw werd. Op deze manier werd volgens Arntzen het beginsel van de Afscheiding en de Doleantie verloochend.

Een nieuw fenomeen

Toen kwam in de kerk van Arntzen een nieuw fenomeen: de vrouwelijke ambtsdragers. Eerst de diaken, later ook de ouderling en ten slotte de vrouwelijke predikant. De teksten die eeuwenlang golden als bewijs tegen de vrouw in het ambt, wist men nu zo uit te leggen dat er geen bezwaar meer

'Als je huis in brand staat, zeg je toch ook niet: "wat staan de bloemetjes in mijn tuin er mooi bij"'

Maar dit protesteren hielp weinig. Veel synodeleden hadden totaal geen begrip voor wat de verontrusten hinderde in de kerkelijke ontwikkelingen. Desondanks wilden ds. Oomkes en anderen niets van echte reformatie weten. De nieuwe leiding van de vereniging wilde bestond tegen de vrouw in de kerkenraad en ook niet tegen de vrouw op de kansel. Men beriep zich, zoals begrijpelijk is, op Debora als richteres en op profetessen uit het Nieuwe Testament. Vooral Galaten 3:28 werd genoemd, waar staat: in Christus is noch man noch vrouw. Degenen die in 1952 bij de toekenning van het stemrecht aan de vrouw voorspelden dat dit een opstap was naar de vrouwelijke ambtsdragers, kregen gelijk.

Breuk

Vooral na 1965 werd de vraag gesteld of men nog met een goed geweten in de Gereformeerde Kerken kon blijven. Voor zichzelf besloot Arntzen dat hij niet meer predikant in die kerken kon blijven, als de synode die in 1970 te Sneek bijeenkwam, de leringen van dr. H.M. Kuitert niet zou veroordelen. Kuitert loochende dat de staat der rechtheid en de zondeval historische waarheden waren. De synode gebruikte opzettelijk een dubbelzinnige formule die ieder naar eigen smaak kon uitleggen. Ze sprak van de zondeval als een 'gebeuren'. Dat is wat anders dan een historisch feit, al kan men dit woord zo men wil ook in die zin uitleggen. De breuk kwam er. Op 17 januari 1971 vond de afscheidsdienst van ds. Arntzen plaats.
Bij sommige kerkenraadsleden en bij collega's ontmoette hij een vijandige houding, ook bij hen met wie hij tot dan toe heel bevriend was. De leiders van de vereniging van verontrusten wilden hoe dan ook in de kerk blijven. Dat gold ook voor de voornaamste redacteuren van hun blad *Waarheid en Eenheid*. Arntzen stond dus alleen.

Hattem

Zijn stap naar 'elders' kwam. Via 'buitenverband' naar 'binnenverband'. Dit alles ging met veel verdriet en emotie gepaard. In januari 1975 werden Arntzen en zijn vrouw lid van de Gereformeerde Kerk 'binnenverband' te

Hattem. 'Mensen met wie we zeer bevriend waren, waren verdrietig en ook boos. In de loop van de jaren kwam het wel weer goed, al bleven we verschillend over de dingen denken."*

Hij bleef schrijven

Arntzen bleef schrijven. Daaruit bleek hoezeer hij betrokken was op het leven van de kerken en hoe het hem aan het hart ging dat de GKv steeds meer een niet-gereformeerde koers gingen volgen. Graag ging hij naar bijeenkomsten van de verschillende studiegroepen die zich bezighielden met de kerkelijke ontwikkelingen.
Nog als 100-jarige was dr. Arntzen op de landelijke dag in Bunschoten (29 sept. 2012), georganiseerd door www.gereformeerdekerkblijven.nl. Hij schreef over deze bijeenkomst zijn voorlaatste bijdrage voor *Eeninwaarheid*. Daarin gaf hij aan dat de tijd gauw kon komen dat we zouden moeten uitwijken naar een meer behoudende kerkgemeenschap. En hij sloot deze gedachte als volgt af:

'*De Here beware ons, hoe dan ook, hoe verdeeld en uiteengerukt soms, bij het kostbare gereformeerde belijden. Opdat we voor tijd en eeuwigheid geborgen zijn. Wij met onze kinderen en kleinkinderen, het komend geslacht in deze tijd van verwereldlijking. De Here ontferme zich over ons.*' ■

* Het bovenstaande heb ik ontleend aan Arntzens biografische document *Een theologenleven in woelige tijden*, uitg. De Vuurbaak, 2004, 192 pag. Voor het vervolg put ik uit gegevens op de website *Een in waarheid*, (eeninwaarheid.info).

In memoriam Wout Dreschler (1946-2021)

Woensdag 24 november jl. ontsliep in de Here onze broeder Wouter A. Dreschler, 75 jaar oud, penningmeester van de Stichting Woord en Wereld.
Eind oktober moest hij vanwege zijn gezondheid zijn werkzaamheden neerleggen. Ruim tien jaar geleden had hij een periode met ernstige ziekte doorgemaakt, maar ondanks gebleven zorgen en klachten kon hij zijn werk voor onze stichting voortzetten. Nu echter waren het ernstige hartklachten waarbij de medici uiteindelijk hun onmacht moesten erkennen. Onze broeder en zijn vrouw en kinderen restte, zoals ze het zelf berichtten, niets anders dan te wachten tot de Here hem halen zou. Gelukkig de man, zo reageren we spontaan, wiens laatste dagen en uren zo getypeerd mogen worden!

We zullen onze broeder missen, in de kleine kring van het stichtingsbestuur die hem regelmatig ontmoette, maar ook in de bredere kring medewerkers. En vooral: al is geen mens onmisbaar, ook het werk zal hem 'missen'. Hij nam een tak van dienst waar die van wezenlijk belang is voor het reilen en zeilen van onze stichting, haar blad en de cahiers. Bij alle onderdelen van de materiele en zakelijke kanten van het 'bedrijf' Woord en Wereld was br. Dreschler wel op een of andere manier betrokken. En

dan gaat het om heel wat meer dan de specifieke zaken van financiële verslaglegging en begroting. Geen wonder dat de voorzitter bij het begin van een vergadering eigenlijk standaard vragend in Wouts richting keek of er nog iets te melden was of een mandaat voor iets te vragen. Wat vrijwel altijd zo was, en dan gebeurde dat met een deskundigheid en nauwkeurigheid die jarenlange ervaring verrieden: in het bankwezen én in ons eigen 'bedrijf', dat sinds 1993 geen andere penningmeester heeft gekend. Allicht wilden wij een aanvraag voor een koninklijke onderscheiding van harte ondersteunen, die hem ook werd toegekend.

Bij erkenning van alle 'lek en gebrek' van mensenwerk gedenken wij dankbaar de toewijding en trouw van onze broeder die gemotiveerd was vanuit de hartelijke verbondenheid met de doelstellingen en het werk van onze stichting – een erfenis van zijn vader, een van onze 'founding fathers'.
Moge onze dank jegens de Here en dit woord van gedachtenis bijdragen aan de christelijke troost die we zr. Joke Dreschler en haar kinderen toebidden op de weg die de Here nog met hen gaan zal.

Pieter Schelling

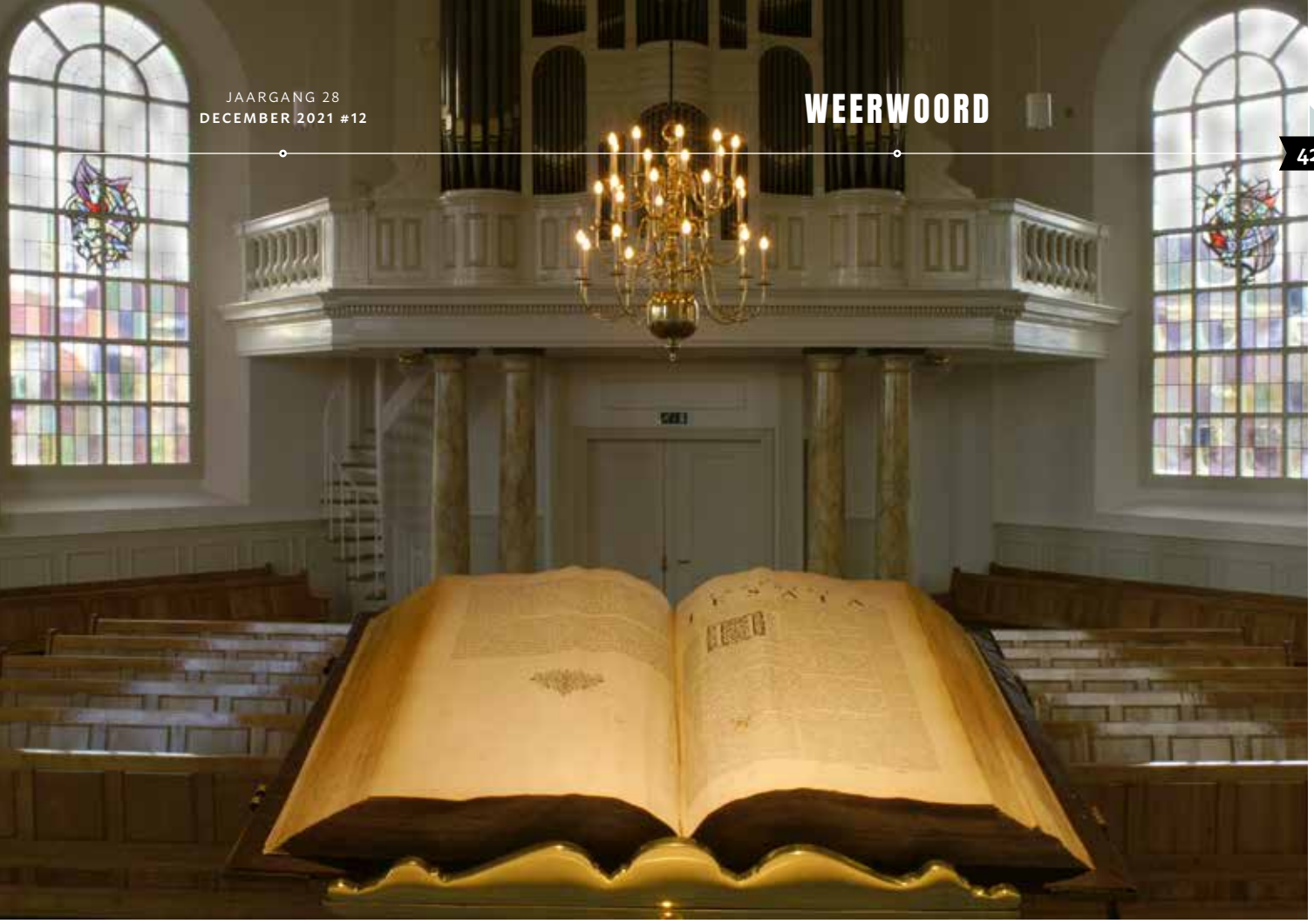

De preek en het drama van God – een weerwoord*

Waar haalt de dominee de preek vandaan? Uit de Bijbel! De bron voor het evangelie. Daarom moet elke preek de Schrift ontsluiten. Maar zou de dominee alleen uit de Bijbel putten? Altijd klinkt ook door hoe de prediker zelf met God leeft. En in welke tijd de preek gehouden wordt. En het maakt uit in welke gemeente je preekt. In de preek wordt zo een bijzondere driehoek voelbaar van tekst, prediker en hoorder.

Bijbel en preek

Dat is de manier waarop God de Heilige Geest werkt. Hij heeft de Bijbel geïnspireerd en geeft die ons in handen, Hij roept de prediker en rust die toe en Hij werkt het geloof in het hart van de hoorder. Zo schept Hij in de preek zijn werkveld. Zo klinkt de stem van God, hier en nu: God spreekt nog altijd voort. Daarom noemen we ook de preek *Woord van God*.
Om na te denken over de verhouding tussen Bijbel en preek heb ik in mijn boek (*Horen naar de stem van God*) de dramametafoor (van Tom Wright) aangehaald. Ik wilde daarmee richtinggevend houvast bieden voor predikers om in de nieuwe situatie van de gemeente vandaag betrouwbaar schriftuurlijk het Woord te bedienen. Boeiend dat ds. Wendt dat nog eens aansnijdt.

* Dit weerwoord op de artikelen van ds. Wendt uit het vorige nummer schreef prof. De Ruijter op verzoek van de redactie.

Hoe werkt de dramametafoor?

Het drama is beschreven in vijf bedrijven:
1. De eerste vier bedrijven zijn helemaal beschreven, maar van het vijfde is er alleen het begin, en er is een korte schets hoe het drama afloopt. Houd trouwens wel vast dat het gaat om een *beeld*. Het kan nooit gaan om een complete, uitgeschreven tekst (zoals in Shakespeares *Henry VI*).
Dit drama omvat alle volken! Denk eerder aan een soort tijdlijn die het verhaal globaal in kaart brengt, het verhaal van God die wil omgaan met mensen. In de eerste plaats dus het verhaal van God. De mensen komen in het verhaal voor zoals ze antwoord geven op Gods roeping.
Vijf bedrijven: Schepping, zondeval, Israël, de komst van Jezus en de tijd van de kerk na Pinksteren. Dat laatste bedrijf is beschreven tot en met de apostolische tijd. Toen is de Bijbel afgesloten. Daarna gaat Gods geschiedenis met zijn volk al 2000 jaar verder.

2. Is dat erg dat de canon toen al is afgesloten? Nee. De Bijbel leert ons voldoende wat we moeten geloven en hoe we God moeten dienen (NGB art. 7). We kennen dus de intenties van de Auteur. Denk ook niet dat wij vandaag aangewezen zijn op een boek van ruim tweeduizend jaar oud. We ontvingen de Geest die in de waarheid leidt. Die ons de Bijbel in handen geeft en voor vandaag laat verstaan wat God openbaart. Die het evangelie zondag aan zondag hoorbaar maakt, hier en nu. Die om ons heen een gemeenschap sticht om samen op te trekken naar Gods toekomst.
Natuurlijk komen we soms voor nieuwe vragen te staan. De Bijbel is 2000 jaar geleden afgesloten en de ontwikkelingen zijn sindsdien verdergegaan. We zullen dus heus weleens moeten improviseren. Maar we tasten daarbij niet in het duister. We hebben die Bijbel, waar tot en met het begin van de laatste akte beschreven is. We kennen het doel. We leven door de Geest en trekken op met de kerk.

3. Improviseren, dat woord viel. Ja, want er komen vragen op, waarop de Bijbel geen antwoord geeft. Predikers stelden in de preek nieuwe vragen van hun tijd aan de orde en zochten naar een antwoord, waarnaar de gemeente haar leven met God richtte. Maar na het voorgaande kan dat niet betekenen dat je voor de vuist weg zo maar iets nieuws verzint. Er zit wel iets vernieuwends in een improvisatie, maar *je bindt je aan wat gegeven* is. Een organist die improviseert op Psalm 138, mengt nieuwe stemmen en varieert in eigen stijl, maar is gebonden aan inhoud en melodie van de psalm. Wright gebruikt het beeld van de muziek aanvullend (zoals Sikkel aanvullende beelden gebruikt), omdat je bij improvisatie in de muziek zorgvuldig moet luisteren naar het gegeven thema en de aanwezige stemmen, om trouw te blijven aan de bedoeling en echt onderdeel te zijn van het complete optreden.
In de dramametafoor betekent dat:
a. Je bent gebonden aan de bestaande tekst, van de eerste aktes tot en met de schets van het einde. Luister dus goed naar die tekst. *Laat de Schrift in je hart geschreven zijn*. Dat is de inhoud en melodie van het evangelie dat je verkondigt. Natuurlijk meng je nieuwe stemmen en varieer je in eigen stijl, maar die tekst is de maatstaf waarnaar we ons richten.
b. Om betrouwbaar te improviseren moet je vertrouwd zijn met de bedoelingen van de auteur. Shakespeare is dat in zijn drama's. Voor de prediker is dat God die zijn Woord op Schrift gegeven heeft. Ken als prediker de Bijbel, leef in de Geest met God en deel in de gemeenschap van de kerk.

Samengevat: improviseren betekent hier ongeveer: *In een nieuwe situatie, luisterend naar wat God zegt in de Bijbel, onder leiding van de Geest, samen met de gemeenschap van de kerk zoeken naar een christelijke manier van leven.*

Denk niet dat wij vandaag aangewezen zijn op een boek van ruim tweeduizend jaar oud. **We ontvingen de Geest die in de waarheid leidt**

Bezwaren van ds. Wendt

Ik bespreek de belangrijkste punten:

A. Onze weg in het duister?
Wendt is getroffen door het element in de metafoor dat het laatste bedrijf niet volledig uitgeschreven is. Aan de hand van een Shakespearedrama

wil hij aantonen dat je als acteur geen flauw idee hebt wat je dan moet: *We moeten volledig in het duister onze weg zoeken*, zegt hij.
Maar dat is een misverstand. De eerste aktes zijn ook niet compleet uitgeschreven, zoals bij Shakespeare. Er is een tijdlijn. Bovendien: de gebeurtenissen in Gods verhaal zijn niet onze verantwoordelijkheid. God zorgt dat na afsluiting van de Bijbel zijn plan doorgaat tot op vandaag. Onze taak is daarvan deel uit te maken, ons laten meenemen in Gods verhaal. Antwoord geven op Gods roeping.
De vraag is niet welke gebeurtenissen wij acterend op de planken moeten brengen. God leidt de geschiedenis van zijn redding wel. Voor ons is de vraag of we ons in Gods verhaal laten opnemen, antwoord geven op zijn roeping. En dan zijn er inderdaad nieuwe vragen en nieuwe uitdagingen. Maar we tasten *niet in het duister*. We hebben de Schrift ontvangen en als die ons richtsnoer is, zullen de predikers ons voorgaan in het zoeken van de weg. Dat zal soms inderdaad *zoeken* zijn. Maar niet in het wilde weg. De Schrift is en blijft de maatstaf.
Een recent voorbeeld: in de jaren zestig werd de anticonceptiepil uitgevonden. Een volslagen nieuwe ontwikkeling, waarop niemand voorbereid was. De Bijbel gaf in ieder geval geen rechtstreeks antwoord op die vraag.
In de preken binnen de GKv werd dat toen een belangrijk thema. Gaan we zelf regelen hoe groot ons gezin wordt? Wordt onze gezinsplanning de invulling voor Gods plan met ons? Zulke vragen kwamen op. En je ziet hoe de predikers in die tijd al *luisterend naar wat God gezegd heeft in de Bijbel* zochten naar antwoorden die het christelijke leven konden stimuleren. Men overwoog weer wat Genesis 1:28 betekent. Wat is vruchtbaar zijn voor Gods koninkrijk? Wat betekent het dat God de baarmoeder opent en sluit? In veel preken kwam de vraag terug wat het voor gezinsvorming betekent als je je aan God toevertrouwt en zijn hulp verwacht. Je ziet en hoort in die tijd predikers gedurig zoeken naar helpende antwoorden op die gloednieuwe vraag. Maar in het duister tastte niemand. Er bleek veel in de Bijbel te staan waarop je kunt voortbouwen. En in de preken werd het richtinggevend voor het leven van de gemeente. *Luisterend naar de Bijbel zochten predikers een nieuw, maar schriftuurlijk antwoord op die gloednieuwe vraag.*

In de actuele situatie vernieuwt de Geest ons inzicht in de concrete weg die we te gaan hebben. **Natuurlijk is dat soms improviseren**

B. Psalm 119

'Uw richtlijnen zijn voor mij een wonder, daarom volg ik ze met heel mijn hart.' Zo citeert ds. Wendt Psalm 119, loflied op Gods wil. Maar, zegt Wendt, dat raak ik kwijt met de dramametafoor. 'De richtlijnen worden een raadsel in plaats van een wonder.'
Dat bezwaar snap ik niet. We preken immers uit de Bijbel (genoeg openbaring om God te kennen!). Daar leren we Hem kennen in zijn plan, zijn bedoelingen, zijn belofte en zijn roeping. Zijn richtlijnen zijn geen raadsel. Er zijn best geheimen en moeilijke dingen in de Bijbel, maar zijn openbaring staat als een huis. En met de Bijbel werkt de Geest in de prediking verder. In de actuele situatie vernieuwt Hij ons inzicht in de concrete weg die we te gaan hebben. Natuurlijk is dat soms improviseren. Maar dan wel gebonden aan de inhoud en de melodie van het evangelie. De Schrift is altijd richtsnoer. Wright laat bijvoorbeeld ergens (*De Bijbel en het gezag van God*, hoofdstuk 9*)* zien dat over het vierde gebod niet veel te vinden is in de apostolische brieven. Paulus is er haast laconiek over. Maar daarom is het nog geen raadsel. Je hebt juist in het Oude Testament zoveel dat richting geeft. Als dat in je hart geschreven staat, vind je ook vandaag Gods weg met het vierde gebod.
Als we niet meer zouden luisteren naar wat beschreven is in de vorige aktes en het begin van de vijfde, ja dan stonden we voor raadsels. Maar daar preken we over! De metafoor legt daar juist de nadruk op: vergeet die niet en wees vertrouwd met die Schrift. Denk bijvoorbeeld aan de tien geboden, het onderwijs van Mozes en de profeten, de Bergrede, de aanwijzingen van de apostelen. Die richtlijnen zijn geen raadsel, ze zijn onze maatstaf. Met Psalm 119:66 bidden we om de leiding van de Geest als we antwoord zoeken op nieuwe vragen: 'Leer mij goed oordelen en onderscheiden, ik heb vertrouwen in uw geboden.'

C. Onjuiste schriftleer?

Wendts grootste bezwaar tegen de dramametafoor is dat je indirect zegt

dat de openbaring onvolledig en onduidelijk is. 'Een nieuwe schriftleer die onjuist is.' Hierboven laat ik zien dat dat niet klopt. Wat we in de Bijbel krijgen, is genoeg om God te kennen. Wel snijdt de dramametafoor aan dat de Bijbel niet op al onze vragen een rechtstreeks antwoord geeft. Wendt maakt daarvan: de openbaring is onvolledig. Daarmee vertekent hij de bedoeling nogal: de metafoor legt juist nadruk op het kennen van de tekst en vertrouwdheid met de bedoelingen van de Auteur.
Wendt noemt dat wel bij zijn weergave, maar doet er vervolgens niets mee! Hij is getriggerd door wat hij het onvoltooide element in het script noemt. Daarin bijt hij zich vast en gebruikt dat vervolgens als typering van de Bijbel. Maar dan wordt de Bijbel een incompleet boek.
Neem je de metafoor serieus, dan is *niet het ontbrekende* doorslaggevend. Leef met de beschikbare tekst (Genesis tot en met Openbaring). En leef door de Geest in vertrouwdheid met de intenties van de Auteur. Die elementen ontbreken *volledig* in het artikel van Wendt. Daarmee doet hij Wright geen recht. Juist als je op de elementen focust die ik hier noem, zie je hoe de Bijbel een lamp voor je voet is, al stopt de tijdlijn bij de apostelen. Op de achtergrond speelt, denk ik, dat Wendt weinig oog heeft voor het werk van de Geest. Opvallend dat zijn hele artikel daarover zwijgt. Dat is toch precies waar het in de preek om gaat. Zijn levendmakende vernieuwende werk gebeurt daar, waar Hij de stem van God tot klinken brengt in dat bijzondere werkveld tussen tekst, prediker en hoorder. In die actuele situatie komt de stem van God op een nieuwe manier tot klinken. Anders zou ds. Wendt net zo goed de preken van een leermeester kunnen houden. Of van Calvijn, of Ambrosius.
Neem serieus dat de Bijbel niet al onze vragen beantwoordt. Maar daarom mag je de Bijbel nog niet onvolledig noemen. Luisterend naar wat de Bijbel zegt en biddend om de leiding van de Geest, zoeken we naar een nieuw antwoord in een nieuwe situatie, en dat overeenkomstig de Schriften. Dat is geen nieuwe schriftleer. Dat doet de kerk al twintig eeuwen lang.

Sikkel

Wendt pleit voor een boeiend beeld van ds. J.C. Sikkel, die spreekt over een borduurwerk. Dat begon bij de bediening van het Woord door de apostelen, wij als predikers werken daaraan verder. Aansluitend bij het werk van apostelen en profeten moet de bedienaar 'volgens datzelfde patroon verder werken, zonder daarbij uit het oog te verliezen wat de specifieke omstandigheden van deze tijd zijn. Zo kan in de prediking wel iets nieuws ontstaan, maar niet iets afwijkends, niet vernieuwend. Het is wel een nieuwe draad, een nieuwe stap, iets wat er daarvoor nog niet was, maar niet improviseren.' Een mooi en interessant beeld. Sikkel heeft dus duidelijk ook nieuwe draden nodig in zijn weefgetouw (*iets nieuws*). Dat blijkt in zijn preken. Je vindt bij hem een actuele sociale bewogenheid terug (hij heette 'de rode dominee'). Christenen moeten niet alleen aan liefdadigheid doen (zoals eind negentiende eeuw gebruikelijk), zegt hij. Er is lotsverbetering voor de onderklasse nodig. Typisch een nieuw inzicht dat paste bij het sociale ontwaken rond 1900. Dat verbindt Sikkel met bijbelse noties van gerechtigheid en sociale vrede. Hij droeg de Schrift in zijn hart mee en was vertrouwd met de bedoelingen van de Auteur (*niet afwijkend*). Zo komt hij, geleid door de Geest, tot vernieuwend inzicht en deelt het met de gemeente.
Wendt schrijft: 'Er ontstaat iets nieuws, maar niet iets afwijkends.' De dramametafoor zegt: een nieuw antwoord in de nieuwe situatie, maar altijd aansluitend bij wat beschreven is. Dat is hetzelfde in iets andere woorden.

De kern

Wat is eigenlijk de kern in deze discussie? Wendt concentreert zich op *wat ontbreekt*. Het woord *onvoltooid* domineert zijn artikel. Meteen aan het begin schrijft hij over *de Bijbel als onvoltooid script*. Maar Wright heeft niet de metafoor van de *ontbrekende akte* voorgesteld. Het gaat hem om de metafoor *van het drama*: God heeft zich in deze wereld een podium gevormd, waarop Hij zijn grote daden verricht. En Hij nodigt ons uit om daarin mee te doen. Daarom preken we over de Bijbel. Denk niet dat je dan een verouderd boek in handen hebt. Hier ontvang je genoeg om Gods bedoeling te kennen. En je ontvangt de Geest die Gods stem steeds nieuw laat klinken en daarvoor dat bijzondere middel van de prediking gebruikt. Al stopt de tijdlijn van de Bijbel bij de apostelen, 2000 jaar later sta je als acteur nog steeds niet met de mond vol tanden. Daar zorgt De Geest voor. ■

TEKST
HARRY
WENDT

BEELD
PEXELS

De preek en het drama van God

Allereerst wil ik prof. De Ruijter bedanken voor het werk dat hij heeft willen steken in het lezen en beantwoorden van mijn beide artikelen naar aanleiding van zijn hoofdstuk over de Bijbel als script. Ik ben blij om te lezen dat het nooit zijn bedoeling is geweest om de Bijbel voor te stellen als een onvolledige openbaring, laat staan als een ontoereikende. De gevolgtrekking die mijns inziens zou moeten voortvloeien uit het concreet doordenken van de metafoor die hij gebruikte, is dus niet zijn overtuiging. Dat stemt mij dankbaar, en ik zie daarin een opening naar het verder doordenken wat het dan concreet betekent dát de Bijbel volledig en genoeg is om te weten hoe wij gered kunnen worden en om godzalig te leven, in nauwe verbondenheid met de heiligen van alle plaatsen en tijden.

Toch is er een aantal zaken dat mij trof en waarover ik meer helderheid zou willen krijgen. In deze reactie noem ik er slechts twee die raken aan de kern en het fundament van mijn kritiek. Zo stel ik vast dat De Ruijter in zijn boek het beeld als volgt introduceert: '… de vergelijking met een onvoltooid drama van Shakespeare. Er zijn vier bedrijven bekend en het begin van het vijfde. Daarin zitten aanwijzingen hoe het ongeveer zou moeten aflopen, maar de rest van het vijfde bedrijf ontbreekt. Stel dat een dergelijk drama ontdekt zou worden, hoe zouden de acteurs dan te werk moeten gaan als ze het drama op de planken zetten? Er is geen uitgewerkt script voor het vijfde bedrijf, de acteurs zullen dus zelf improviserend hun inbreng moeten leveren. Tegelijkertijd hebben ze geen ongelimiteerde vrijheid om hier een eigen tekst te produceren. Het overkoepelende geheel is bindend. Wat hun voor alles te doen staat is dat ze zich de beschikbare tekst volledig eigen maken.'[1] Mede op basis van deze uitgebreide intro heb ik de proef op de som genomen. Maar nu lees ik in de reactie van De Ruijter dat het niet om een uitgeschreven tekst gaat, maar om een tijdlijn. Het gaat ook eigenlijk meer om het drama c.q. verhaal, dan om de vergelijking tussen een script en de Bijbel. Wat blijft er dan over van het beeld? Het lijkt erop dat De Ruijter hier zegt, dat de Bijbel inderdaad *niet* is als een onvoltooid drama van Shakespeare dat ontdekt wordt. Dat er dus wel een vergelijking is tussen de verbondsgeschiedenis en het deelnemen aan improvisatietheater, maar niet tussen de Bijbel en een script. Dat is in ieder geval wat de reactie mij doet denken.

Het lijkt erop dat De Ruijter hier zegt, dat de Bijbel inderdaad *niet* is als **een onvoltooid drama van Shakespeare**

Daarnaast stel ik vast dat hij aangeeft: het is een beeld. Hij zegt het heel expliciet: 'Houd trouwens wel vast dat het gaat om een *beeld*.' Op mijn beurt vraag ik De Ruijter dan opnieuw of hij in zijn boek het beeld niet te veel als betekenisgevende metafoor is gaan gebruiken.[2] Gaat het beeld niet met ons op de loop? In ieder geval deed het dat kennelijk wel met mij. Dat stelt ons wel voor de vraag of het beeld niet eerder voor verwarring dan voor verheldering zorgt.

Ten slotte zegt De Ruijter dat het beeld van Sikkel mooi en interessant is. Nu we hebben vastgesteld dat we op de gemeenschappelijke basis van de NGB willen staan, en kennelijk het beeld van de Bijbel als script voor onnodige verwarring zorgt, stel ik opnieuw de vraag of het niet beter zou zijn om in plaats van het beeld van de Bijbel als script een veelheid aan andere beelden te gebruiken? ■

1 P. 110.

2 Jammer overigens, dat De Ruijter ook in zijn reactie de termen 'beeld' en 'metafoor' op een verwarrende manier door elkaar blijft gebruiken.

TEKST PETER DROST
BEELD STEFAN HERMANS

Wie niet horen wil...

'Wie niet horen wil, moet voelen' is een algemene wijsheid. Vaak klinkt dat negatief. Als je niet doet wat je gezegd wordt, bijvoorbeeld op school, zul je de gevolgen ervan gaan merken. Maar je zou het natuurlijk ook op een positieve manier kunnen gebruiken. Bijvoorbeeld: Als alleen horen niet genoeg is, zal ik je ook laten voelen dat ik van je houd. En mensen hebben dat nodig, dat ze ook regelmatig voelen dat ze geliefd zijn.

Zo ongeveer spreekt Guido de Brès in de Nederlandse Geloofsbelijdenis (NGB) over de sacramenten. In artikel 33 staat:
Wij geloven dat onze goede God, omdat Hij met ons onverstand en de zwakheid van ons geloof rekening houdt, voor ons de sacramenten heeft ingesteld.

Zo wil Hij ons zijn beloften verzegelen en ons onderpanden van zijn goedgunstigheid en genade jegens ons in handen geven. Ook wil Hij zo ons geloof voeden en onderhouden. Hij heeft de sacramenten gevoegd bij het Woord van het evangelie, om ons door middel van onze zintuigen des te beter duidelijk te maken, zowel wat Hij ons door zijn Woord te verstaan geeft, als wat Hij vanbinnen in ons hart doet.

Als een bruidegom zijn bruid bij het trouwen een ring om de vinger schuift, verzegelt hij daarmee zijn liefde voor haar. Ook als ze niet bij elkaar zijn, weet de vrouw: Mijn man houdt van me. En als ze twijfelt, kan ze naar de ring om haar vinger kijken. Dat is een teken en zegel van zijn liefde. Ik kan het zien en aanraken.

Met de trouwring verzekert de bruidegom de bruid van zijn liefde. Met de sacramenten laat de Here God ons zien en voelen hoe liefdevol en genadig Hij is

God houdt dus rekening met ons onverstand en de zwakheid van ons geloof. In het Frans, de taal waarin de NGB oorspronkelijk geschreven werd, staan de woorden *rudesse et infirmité*. Ik ben niet zo goed in Frans, maar volgens mij zou dat ook wel kunnen betekenen: omdat we zo koppig zijn en zo'n zwak geloof hebben. Omdat alleen horen dat God genadig is, voor ons niet genoeg is, heeft God in zijn goedheid de sacramenten gegeven.

Zo gebruikt de Here God ook de sacramenten om ons te laten zien en voelen hoe genadig Hij is.
Zo bekrachtigt Hij in ons het heil waaraan Hij ons deel geeft. Want de sacramenten zijn zichtbare tekenen en zegels van een inwendige en onzichtbare zaak. Door middel daarvan werkt God in ons door de kracht van de Heilige Geest. Daarom zijn de tekenen niet krachteloos en zonder inhoud, zodat zij ons zouden misleiden, want Jezus Christus is de waarheid ervan en zonder Hem zouden zij niets zijn.

Jezus Christus is de waarheid van de sacramenten. Het gaat niet om de sacramenten op zich, maar het gaat om Hem, naar wie ze verwijzen: Jezus Christus! Net zoals het bij een trouwring niet om de ring op zich gaat, maar om de liefde en trouw van de persoon wiens naam in de ring staat.

TEKST
HANS
DE WOLF

BEELD
VASYL
HELEVACHUK

Concrete bijbelse toepassing

Woeste wolven en schuchtere schapen

Ik dacht na over een onderwerp voor deze rubriek. Totdat ik bij mijn achternaam stilstond, en dat in relatie tot de Bijbel. Daar is vast het een en ander over te zeggen, dacht ik. Want de wolf komt verschillende keren in het Oude en Nieuwe Testament voor. En meestal in negatieve zin als een dier dat een levende waarschuwing is, ook voor mensen van deze tijd. Maar hoe komt die waarschuwing dan tot ons? Met andere woorden: hoe kan een wolf symbool staan voor het gevaar dat een christen vandaag loopt? Iedereen weet dat er tegenwoordig al heel wat heuse wolven in Nederland te vinden zijn. Op een wandeling over de Veluwe zou je er zomaar één tegen kunnen komen. Moet je dan nagaan wat Gods Woord over de mentaliteit van wolven zegt? Laten we er eens een boekje over opendoen.

De wolf in het land Israël

Blijkens de Bijbel kwam de wolf in Israël voor, we weten alleen niet hoe vaak en waar ze precies hun favoriete plekken hadden. Het lijkt erop dat wolven vooral in bosachtige gebieden te vinden waren. Het waren in elk geval geen woestijndieren. De wolf is familie van de hond en de jakhals, en hoort dan ook tot de hondachtigen. Zijn wetenschappelijke Latijnse naam luidt *canis lupus*. Opvallend is dat we nergens in de Bijbel iets over levende wolven lezen die een verhaal binnenstappen en een stukje historie vertellen, zelfs niet in de vorm van een sprookje als 'Roodkapje en de boze wolf' of 'De wolf en de zeven geitjes'. De wolf heeft alleen een symboolfunctie: hij komt enkel voor als symbool voor gevaar en verleiding. Op die manier spreekt Paulus erover als hij afscheid neemt van de gemeente van Efeze. Hij laat dan deze waarschuwing horen: 'Ik weet dat er na mijn vertrek woeste wolven bij u zullen binnendringen, die de kudde niet zullen ontzien' (Hand. 20:29). Wolven verzinnebeelden hier mensen van buitenaf die proberen binnen te komen om de gemeente kapot te maken.

Waarom speciaal de wolf?

Opmerkelijk is dat juist de wolf het zinnebeeld is van woestheid en dreiging. We weten uit de Bijbel dat er ook leeuwen en beren in Palestina huisden en dat die levensgevaarlijk konden worden als ze hongerig waren. Denk aan de twee berinnen die in de tijd van Elisa tweeënveertig kinderen verscheurden (2 Kon. 2:24) en aan de leeuwen die in de leeuwenkuil van koning Darius wraak namen op de vijanden van Daniël (Dan. 6:25). Ik wijs ook op de jonge David, die tegenover Saul ervan getuigde dat hij zijn schapen beschermde tegen de wilde dieren. Letterlijk staat er in 1 Samuël 17:34: 'Wanneer er een leeuw of een beer kwam om een schaap of een geit uit de kudde te stelen, ging ik erachteraan, overmeesterde hem en redde het dier uit zijn muil.'
Er waren dus in het land Israël meer roofdieren dan wolven alleen. Daarom is het frappant dat in het Nieuwe Testament juist wolven naar voren gehaald worden als de dreiging voor de kerk van Christus in beeld wordt gebracht. Waarschijnlijk heeft dat te maken met de voorkeur van wolven voor lammetjes en kalfjes. Wolven komen daar nog altijd eerst op af, op de jonge dieren en de zieke dieren. Ook in Nederland hebben we dat in de afgelopen tijd weer geconstateerd. Ik herinner u aan de dode moeflons en reekalfjes in Park de Hoge Veluwe. Dat doet ons denken aan het beeld van de kudde voor de kerk, zoals Jezus zelf ook dat beeld gebruikte in zijn onderwijs en zijn vermaan. Hij stuurde zijn volgelingen zelfs bewust op een gevaarlijke missie, want in Lucas 10:3 zegt hij: 'Ga op weg, en bedenk wel: Ik zend jullie als lammeren onder de wolven.' Maar de Heiland wist wat Hij deed. Hoe schuchter ook, de schapen stonden steeds onder zijn zorg en bescherming. Intussen zouden de leerlingen permanent in gevaar zijn, doordat ze de prooi konden worden van roofgierige wolven, eerder dan van leeuwen en beren.

Waarom heten ze soms 'vals'?

Daar komt bij dat wolven vaak vals zijn, dus zich anders voordoen dan ze zijn. Dat zien we ook verbeeld in het sprookje van Roodkapje, als de wolf zich voordoet als grootmoeder en juist zo zijn slag kan slaan. De Heer Jezus wijst daar ook op in de Bergrede (Mat. 7:15). Hij noemt daar de vijanden van de kerk 'valse profeten', die in schaapskleren op de leerlingen afkomen maar eigenlijk roofzuchtige wolven zijn. Natuurlijk zul je nooit een wolf tegenkomen in de vacht van een schaap. Maar Jezus bedoelt met dit beeld dat tegenstanders van Hem en zijn gemeente zich vriendelijk kunnen voordoen, maar intussen dodelijke plannen beramen.

Waarom zijn wolven nog altijd actueel?

Wolven kunnen we tegenwoordig in de dierentuin bekijken en als we ze in het vrije veld zouden tegenkomen, is dat voor mensen niet direct gevaarlijk. De wolven zullen dan haastig ervandoor

gaan. De vraag in dit artikel is echter: hoe en waarom zijn ze wel gevaarlijk? Ik schreef hierboven al dat ze een gevaar vormen vanwege hun mentaliteit en roofzucht, waarmee juist mensen soms behept kunnen zijn. Het gaat dus om onze medemensen die ons op het verkeerde been kunnen zetten en zodoende ons kunnen verleiden.
Om dat toe te lichten kom ik even terug op het tekstgedeelte dat ik in het begin van dit artikel al citeerde, namelijk Handelingen 20:29v. Paulus neemt daar op zijn derde zendingsreis afscheid van de gemeente in Efeze. Het is een emotioneel gebeuren, omdat Paulus moet verklaren dat ze hem niet meer levend terug zullen zien. Dan gaat hij hen bemoedigen en waarschuwen. Als hij straks vertrokken is, zegt hij, zullen woeste wolven zich in de gemeente indringen, die de kudde niet zullen ontzien. Dat is het gevaar van buitenaf. Maar ook uit hun eigen midden, van binnenuit dus, zullen er gemeenteleden opstaan die de waarheid verdraaien om de gemeente voor zich te winnen. De geschiedenis heeft ons geleerd dat Paulus hier geen loos alarm sloeg. Toen de apostelen allemaal gestorven waren, brak de hel los, zou ik haast zeggen. Of anders gezegd: toen grepen de wolven hun kans. De ene ketterij na de andere werd de kerk ingedragen en op allerlei manieren werd de waarheid van de Bijbel door de leugen van de duivel vervangen. Gelukkig liet de Heiland zijn wereldwijde gemeente niet los. Maar een vals evangelie maakte wel vele slachtoffers.

En vandaag?

En dat laatste gebeurt tot de dag van vandaag. Wat dat aangaat, mogen wij wel dubbel alert en waakzaam zijn. Persoonlijk heb ik er weleens een zwaar hoofd in of wij met elkaar wel wakker genoeg zijn. Het valt mij bijvoorbeeld op in kerkdiensten dat er weinig meer uitdrukkelijk en indringend gewaarschuwd wordt. Net alsof geloven van een leien dakje gaat en de vijand van de kerk nu al uitgeschakeld is. Ik mis ook vaak in de liturgie het expliciete gebed na de Tien woorden: schuldbelijdenis, bede om vergeving en vernieuwing, en verlichting door de Heilige Geest. Want wat is genadebesef zonder schuldbesef? Wat is Gods liefde als we niet weten wat zonde is?

Geen overmoed, wel geloofsmoed

Tot slot: af en toe zullen we in het nieuws bepaald worden bij wat levende wolven weer voor dood en verderf hebben aangericht. Het is goed om daar aandacht voor te hebben. Want de natuur, flora en fauna, hebben telkens weer onze zorg nodig. Maar het zou ook goed zijn dat we bij zulke berichten tegelijk blijven letten op de geestelijke betekenis van het wolvengevaar, zoals Jezus en Paulus erover spreken. Als schapen van de kudde mogen we schuchter en bescheiden zijn of zelfs verlegen. Maar branie of overmoed past ons niet. Van christelijke moed is onze Heiland wel graag gediend. Als in de lijn van de jonge David als schapenhoeder. Tot eer van Hemzelf en tot een voorbeeld voor anderen. En die moed wordt ook beloond. Want het leven en de strijd van een christen kan zwaar zijn, maar er is perspectief.
Juist daarover gaat het ook in de Bijbel als daar wolven en schapen in één zin bij elkaar komen. In negatieve betekenis is dat onder andere in Matteüs 10:16, als Jezus tegen zijn leerlingen zegt: 'Bedenk wel, ik zend jullie als schapen onder de wolven.' Dat klinkt dreigend alsof de schapen vogelvrij verklaard worden. Maar daar staat een andere tekst tegenover, bijvoorbeeld Jesaja 11:6. Daar mag de profeet dit verkondigen: 'Dan zal een wolf zich neerleggen naast een lam…' Er komt dus een moment dat alle vijandschap onder de dieren en ook onder de mensen verleden tijd zal zijn. Dan is er echte vrede en rust, en zullen alle roofzucht en angst voorgoed voorbij zijn. Een wereld om verlangend naar uit te kijken! ■

Hans de Wolf heeft te kennen gegeven dat dit zijn laatste bijdrage is voor deze rubriek. We respecteren zijn beslissing. Hij heeft in de loop van de jaren veel mooie en inzicht gevende artikelen geschreven, waarvoor we hem hierbij oprecht bedanken.

Redactie

TEKST
HARM
BOITEN

HEMELSE UITZEND-KRACHTEN

Timothy Schmalz, *Angels unawares*, op Sint-Pietersplein te Rome

Rob van Houwelingen, hoogleraar Nieuwe Testament aan de Theologische Universiteit Kampen, schreef een boekje over het thema engelen. Hoe hij daartoe kwam, vertelt hij in een gesprek met Joop van der Elst op soundcloud.[1] Het begon met de ontdekking dat er op het Sint-Pietersplein in Rome een bronzen beeld staat met een verwijzing naar het Nieuwe Testament. Het is een levensgrote boot met vluchtelingen. Die boot heeft halverwege vleugels, als herinnering aan Hebreeën 13:2: ‘want zo hebben sommigen zonder het te weten engelen geherbergd’. Daarmee is het een oproep om de gastvrijheid in ere te houden.

1 https://soundcloud.com/joopvanderelst/rob-van-houwelingen-hemelse-reisbegeleiding.

Eigenlijk liggen die vluchtelingen met hun bootje op de stoep van de wereldkerk, als je de Sint-Pieter even wilt zien als het centrum van de kerk. Wat betekent die tekst uit Hebreeën eigenlijk?, vroeg Van Houwelingen zich af. Van het een kwam het ander, en nu ligt er een fraai uitgegeven boekje over engelen in het Nieuwe Testament op tafel.

Dienende geesten

Het boekje opent met een hoofdstuk naar aanleiding van de vraag in Hebreeën 1:14: 'zijn zij niet allen dienende geesten?' Met allerlei voorbeelden laat de auteur de engelen zien als hemelse uitzendkrachten, professionele diakenen. Het is Gods Zoon die zijn hemelse dienaren erop uitstuurt. Op commando van de Here Jezus verlenen ze persoonsgebonden bijstand. Dat doen ze ter wille van de voortgang van het evangelie. Ze zijn er dus niet om ons altijd en overal te behoeden voor ongeval en ziekte en dood, maar zij helpen ons onze toekomstige bestemming te bereiken. Leven voor Gods aangezicht is leven onder het toeziend en wakend oog van zijn dienaren.
Maar waarom zien we dan toch zo weinig engelen? Dat komt doordat westerse mensen zich te veel laten beperken door een gesloten wereldbeeld. Als engelen daar nauwelijks meer in passen, is ons denkraam waarschijnlijk te krap geworden.

Michaël, Gabriël en Rafaël

In de hoofdstukken 2, 3 en 4 komen drie aartsengelen ter sprake: Michaël, Gabriël en Rafaël. De auteur typeert hen als topfunctionarissen uit de hemelse wereld, de belangrijkste dienaren van de Allerhoogste.

Michaël ('wie is als God?') is de hemelse beschermheer van Gods volk op aarde en een onvermoeibaar strijder tegen het kwaad. Paulus schrijft twee keer over hem zonder zijn naam te vermelden. De ene tekst beschrijft hoe op bevel van Jezus de stem van deze aartsengel en de bazuin van God zullen weerklinken, en hoe de Heer dan zelf van de hemel zal neerdalen. De doden zullen de stem horen en uit het graf komen. Dat geeft hoop. Bij de wederkomst worden de doden herenigd met de levenden. Bij de tweede tekst laat Van Houwelingen zien hoe hemelse machten, goede en kwade geesten, elkaar kunnen dwarsbomen en ook op aarde invloed uitoefenen. Gods koninkrijk komt, maar niet zonder slag of stoot. Er is een antigoddelijke macht die de hele wereld misleidt, maar Michaël weet vanuit zijn positie het kwaad binnen de perken te houden. Hij is als het ware een levend monument voor Gods verborgen krachtenveld in de hemel en op aarde.
Prachtig tekent de auteur Gabriël als hemelbode: bij de bejaarde priester Zacharias, bij het eenvoudige meisje Maria, bij een stel herders en bij de timmerman Jozef. 'Met kleine mensen doet God grote dingen in de wereld' als Hij ze aanstuurt door zijn engel.
Rafaël treedt in het apocriefe bijbelboek Tobit op als een reddende engel die Gods voorzienigheid concreet maakt als reisbegeleider en geneesheer. Later in het verhaal maakt hij zich bekend als een van de zeven engelen die in de nabijheid van de troon van de Heer verkeren.

De ware jakobsladder

Fijnzinnig bijbels schrijft de auteur over Jezus Christus als de ware jakobsladder (Joh. 1:51). Hij is de hemelpoort, de unieke toegang tot de Vader. Zo leidt Hij voortaan het contact van de aarde met de hemel en omgekeerd in goede banen. Al het engelenverkeer loopt via de Mensenzoon. Hij is de enige weg omhoog en alleen via Hem komt iemand bij de Vader. Engelen staan in zijn naam de gelovigen in deze wereld bij.
Een volgend hoofdstuk over beschermengelen sluit daarbij mooi aan. Jezus verbiedt het verachten van de geringen, want, zegt Hij, 'hun engelen in de hemel aanschouwen onophoudelijk het gelaat van mijn hemelse Vader' (Mat. 18:10). Er zijn kennelijk bevoorrechte engelen die in de hemel continu Gods aangezicht mogen zien en juist zij kijken om naar de geringen die in Jezus geloven. Of iedere gelovige een privébeschermengel heeft, kan de auteur moeilijk met zekerheid zeggen. Wel zendt God hooggeplaatste hemelse dienaren uit om in deze wereld gelovigen die hulp behoeven, bij te staan.

2 Een eerdere versie van dit hoofdstuk verscheen in *Nader Bekeken*, jrg. 27 (2020), p. 384-391.

3 Van dit hoofdstuk verscheen een eerdere versie in *Nader Bekeken*, jrg. 28 (2021), p. 14-17.

Een bijzondere vorm van bijstand verlenen engelen als uitvaartverzorgers.[2] In de gelijkenis van de rijke man en de arme Lazarus zijn het engelen die de arme man uitdragen en 'bij Abraham op schoot zetten' (eigen vertaling van de auteur). Van Houwelingen formuleert de troost bij het heengaan zo: God laat zijn kinderen nooit alleen, door middel van engelen worden ze in zijn eeuwige ontferming opgenomen.

Betrokken engelen

Goed getroffen is ook het hoofdstuk over intens betrokken engelen. Ze bemiddelden al bij de wetgeving op de Sinai. Ze verheugen zich over de verbreiding van het evangelie, ze treden op als hemelse getuigen en ze zien toe op het functioneren van de christelijke gemeente. Dit hoofdstuk loopt uit op de vraag hoe betrokken wij eigenlijk zijn bij wat er in de hemelse wereld gebeurt.
Naast goede engelen zijn er ook duistere geesten actief. Ze opereren in de lucht vanuit gecamoufleerde stellingen, zo laat een volgend hoofdstuk zien. Het is cruciaal dat Jezus die machten heeft overwonnen, zodat zij ons niet kunnen scheiden van de liefde van God, die Hij ons gaf in Jezus Christus. In dit hoofdstuk is ook aandacht voor engelenverering, iets wat in de Bijbel resoluut wordt afgewezen.
Van Houwelingen doet een poging de engelen uit het bijbelboek Openbaring te inventariseren en kort te typeren. Hij onderscheidt tolkengelen, engelachtige wezens, troonengelen, aartsengelen, strijdengelen, verderfengelen, wraakengelen, poortengelen. Heel die variëteit tekent het boek Openbaring, vindt hij, als één grote uitnodiging om telkens opnieuw deel te nemen aan de hemelse liturgie.[3]
Een apart hoofdstuk krijgt de in het begin genoemde tekst om de gastvrijheid niet te vergeten, 'want hierdoor hebben sommigen zonder het te weten engelen gastvrij ontvangen'. Prachtig zo'n zin: op de meest onverwachte momenten en op de vreemdste plekken kun je blijkbaar God tegenkomen. Bijvoorbeeld in de gestalte van een medemens die om gastvrijheid verlegen zit.

In de hemel en op aarde

In een fraai slothoofdstuk vat de auteur de besproken teksten samen. De engelen dienen de Almachtige met hun lofprijzing en kunnen zowel Gods majesteit vertegenwoordigen als het kwaad bestrijden. Op aarde zijn ze bezig als bemiddelaars, beschermers, boodschappers, getuigen, strijders, redders in de nood en duiders van visioenen. Soms treden ze ons tegemoet in de gestalte van medemensen. De engelen verheugen zich over de verbreiding van het evangelie en zien toe op de verzamelde gemeente, met speciale aandacht voor de kwetsbaren in Gods koninkrijk. Ze zullen ook ingeschakeld worden bij de voltrekking van het eindgericht.

Sporen van engelen in het Nieuwe Testament

In twaalf exegetische verkenningen behandelt Van Houwelingen alle tekstuele gegevens uit het Nieuwe Testament over engelen en engelmachten. Hij doet dat voortreffelijk, in maar ruim honderd pagina's.
Al spelen in de belevingswereld van veel westerse mensen engelen nauwelijks meer een rol, ze hebben zich beslist niet teruggetrokken uit onze wereld, integendeel. Het boek helpt om je ogen te openen voor de werkelijkheid van God en zijn heilige engelen. Daarbij heeft de auteur de kunst als eyeopener niet vergeten. In de kunstgeschiedenis zijn engelen zichtbaar in gedichten, beelden en schilderijen. Prachtige illustraties in kleur laten kunstwerken zien van Herman Lamers, Marc Chagall, Hanneke van Noort en Timothy Schmalz, die in verschillende hoofdstukken besproken worden. Een lijst met verwerkte literatuur en een tekstregister ontbreken niet. Neem en lees. ■

N.a.v.: Rob van Houwelingen, *Hemelse reisbegeleiding. Sporen van engelen in het Nieuwe Testament*, Utrecht, KokBoekencentrum, 2021, ISBN 9789043535809, 110 pag, prijs € 12,99

HANDBOEK VOOR SALAFISTEN

Het woord ‘salafist’ is afgeleid van het Arabische ‘salaf’, wat zoveel betekent als: voorouders, of: vroegere generatie. De hedendaagse beweging van de salafisten kwam tot ontwikkeling onder leiding van Mohammed Rasjied Rida (1865-1935). Rida was van mening dat de Arabische samenleving en haar politieke toekomst zou afhangen van het herstel van de aloude waarden van de islam. Vandaar dat de salafisten zich graag beroepen op geleerden uit vroeger tijden. Onder hen neemt Ibn Taymiyya (1263-1328) een belangrijke plaats in. Daarom is het zo goed dat er van dit boek een vertaling in het Nederlands is verschenen.

Bid, vecht en heers

De titel van het boek van Ibn Taymiyya luidt: 'Regeren in overeenstemming met Allahs wet ter hervorming van de herder en de kudde'. De historicus Machteld Allan heeft het boek uit het Arabisch vertaald en de titel *Bid, vecht en heers* meegegeven, waaruit al blijkt dat het boek niet zo pastoraal is als de originele titel suggereert.
In een inleiding op de vertaling vergelijkt Machteld Allan het boek van Ibn Taymiyya met een 'vorstenspiegel' uit het laatmiddeleeuwse Europa. In zo'n vorstenspiegel diende de filosoof de heerser ongevraagd van advies over zijn bestuur. Zo heeft Ibn Taymiyya zijn boek geschreven voor de Mamloekse sultans van zijn tijd. De Mamloeken heersten van 1260 tot 1517 over Egypte. Deze sultans moeten zich niets verbeelden: ze zijn slechts huurlingen van Allah. De taak die hun is toegevallen, is de schurftige schapen weg te houden van de schapen die al zijn behandeld, zoals Ibn Taymiyya schrijft.
Salafistische bewegingen zoals de Moslimbroederschap en de Islamitische Staat beroepen zich onder anderen op Ibn Taymiyya om hun acties te rechtvaardigen. Daarom heeft Machteld Allan zich gezet tot het vertalen van dit sleutelwerk van Ibn Taymiyya. Zo kan iedereen kennis nemen van deze 'oude schrijver' en de beweging van de salafisten beter begrijpen.

In het Woord vooraf schrijft Ayaan Hirsi Ali: '*Anno 2019 nemen veel beleidsmakers in de Westerse wereld traditionele islamitische geleerden nog steeds niet serieus.*' En: '*Mohammed Bouyeri is slechts één van de vele jihadisten in de twintigste en de eenentwintigste eeuw die zich bewust beroept op de leer van Ibn Taymiyya: Osama bin Laden, Yusuf al-Qaradawi, Sayyid Qutb, Hassan al-Bana, en vele anderen vinden in Ibn Taymiyya een inspirerend figuur.*'
En in de Inleiding schrijft Machteld Allan dat de film die is gemaakt van de publieke verbranding van de Jordaanse piloot Muadh al-Kasabeh, besloten werd met de volgende tekst van Ibn Taymiyya: '*Als een publieke voorbeeldstelling hen [de ongelovigen] oproept tot het geloof of tot het afzien van vijandelijkheden, dan is het hier dat we de voorgeschreven straffen en de jihad uitvoeren.*'

Salafisten

De indruk kan bestaan dat alle salafisten tegelijk ook jihadisten zijn die klaarstaan om de islam met *fire and fury* te verdedigen of te verbreiden. En dat is niet juist. In de studie *Salafisme in Nederland, aard, omvang en dreiging*[1] worden drie soorten salafisten onderscheiden. Het gaat hierbij om in totaal circa 50.000 moslims. Ze worden als volgt ingedeeld:

a. *Religieuze salafisten* die zich niet met politiek bemoeien en dus ook niet actief deelnemen aan eventuele aanslagen.
b. *Politieke salafisten*. Zij focussen zich vooral op het verbeteren van de situatie van de moslims in Nederland. Zij vinden de democratie een inferieur systeem, maar participeren in dit politieke systeem om hun doel te bereiken.
c. *Jihadistische salafisten*. Deze moslims zien het als een religieuze plicht om voor de islam ten strijde te trekken met elk middel dat daarvoor nodig is. Dit zijn de mannen en vrouwen die zijn afgereisd naar Syrië om mee te vechten met IS. We kennen ze ook als de moslims die in Europa terroristische aanslagen plegen.

De wereldwijde verspreiding van de salafistische islam was al begonnen in 1744. Toen sloot de moslimgeleerde Ibn ´Abd al-Wahhab op het Arabische Schiereiland een verbond met de clanleider Muhammad ibn Sa´ud. Deze clanleider beloofde strijd te voeren tegen allen die door Ibn ´Abd al-Wahhab als onechte moslims werden aangemerkt.
En daarmee is de basis gelegd voor het huidige Saoedi-Arabië onder de leiding van het koningshuis Sa´ud (Saoed). En nog steeds hebben de salafistische Wahhabieten het in dit land voor het zeggen.

De bekende terrorist Osama bin Laden is in Saoedi-Arabië geboren en als een vrome Wahhabiet opgevoed. Toen de vader van Osama verongelukte, erfde hij vele miljoenen. Daarmee legde hij in 1990 de basis voor Al-Qaida. Omdat het koningshuis Saoed goede banden onderhield met de Verenigde Staten en zelfs Amerikaanse militairen in het land toeliet ter bescherming van het land tegen de dreiging van Saddam Hoessain, kwam er grote spanning tussen Osama bin Laden en de Saoedische regering. Het kwam zelfs zover dat Osama gevangen werd genomen. Hij wist evenwel te ontvluchten naar Soedan.

Regeren in overeenstemming met Allah's wet

Het boek van Ibn Taymiyya begint met een considerans. Dat is een inleidende tekst op de bepalingen in een wetboek. Daarin wordt door hem een tweedeling in het boek aangegeven. Het gaat in de eerste plaats over de taak die de regeerders of herders hebben. Daarvoor wordt verwezen naar Koran 4,58: '*God beveelt jullie in bewaring gegeven goederen aan de rechthebbenden te overhandigen en, wanneer jullie tussen de mensen oordelen, dat jullie rechtvaardig oordelen.*'

1 Uitg. Instituut voor Migratie en Etnische Studies, Universiteit van Amsterdam i.s.m. Centraal Bureau voor de Statistiek, 2010.

In het tweede deel van het boek gaat het over het gedrag van de onderdanen of schapen. En dit gedrag moet in overeenstemming zijn met Koran 4,59: '*Jullie die geloven! Gehoorzaamt God en gehoorzaamt de gezant en de gezagdragers uit jullie midden. Als jullie met elkaar twisten, legt het dan voor aan God en de gezant, als jullie in God en de laatste dag geloven; dat is beter voor jullie en een mooiere afsluiting.*'

En zo handelt het eerste deel over het aanstellen van capabele mensen in publieke functies en over het beheer van de goederen die worden verworven uit belasting en oorlogsvoering. Het voert te ver om daarop uitgebreid in te gaan. Ik noem een enkel opvallend punt. Volgens Ibn Taymiyya mag je ongelovigen doden en hun spullen inpikken (p. 92). Stelen van ongelovigen geldt volgens hem in het islamitische recht niet als diefstal. Het is '*gesanctioneerde retournering aan de rechtmatige eigenaar*'.

Naast allerlei voorschriften die ons de wenkbrauwen doen fronsen, staat er ook nog wel eens een nuchtere opmerking in dit geschrift van Ibn Taymiyya. Zo vindt hij dat je meer hebt aan een kundige, niet-vrome generaal dan een onkundige maar vrome generaal.

Het tweede deel heeft als opschrift: 'Rechten en straffen'. Het gaat om de rechten van Allah om ongehoorzame onderdanen te laten bestraffen. Zo lezen we dat de Metgezellen van Mohammed verschilden van mening over de vraag hoe homoseksuelen moeten worden gestraft. Het kan op verschillende manieren: je laat een muur op hen neervallen of je hijst hen op naar het hoogste punt in het dorp en laat hen daarvan af vallen, gevolgd door een lading stenen.

Verder geeft Ibn Taymiyya richtlijnen voor het voltrekken van de eerwraak, het bestraffen van diefstal, overspel, het drinken van wijn et cetera.

'Verzoeking is erger dan te doden'

Bovenstaande zin komt rechtstreeks uit de Koran (2:217). In het cahier *Heilige oorlogen*[2] heb ik uiteengezet hoe de zin 'verzoeking is erger dan doden' in praktijk wordt gebracht. Het betekent onder meer dat aanstootgevende zaken uit de samenleving moeten worden weggenomen. En dat mag met geweld, want in Koran 2,193 staat geschreven: '*Strijdt tegen hen tot er geen verzoeking meer is en de godsdienst aan God toebehoort.*' Dit is de achtergrond van bijvoorbeeld de bloedige aanslagen op de makers van de Mohammed-cartoons.
Ibn Taymiyya schrijft over deze woorden uit de Koran: '… *ofschoon aan het doden slechtheid en corruptie hangt, is de slechtheid en corruptie die wordt veroorzaakt door de tweespalt die de ongelovigen zaaien, groter*' (p. 202).

Reden om het boek te lezen

In boeken en kranten krijgt het lezerspubliek best veel informatie over het doen en laten van salafisten. Slechts weinigen hebben toegang tot de bronnen om te zien hoe een en ander werkelijk staat opgeschreven. Het is de verdienste van Machteld Allan dat het werk van Ibn Taymiyya toegankelijk is gemaakt voor een breder publiek. Iedereen kan nu nagaan dat moslimterroristen zich terecht beroepen op een man als Ibn Taymiyya. Wie zich wil verdiepen in het salafisme, kan in dit boek terecht. Een uitgebreid register maakt het ook heel toegankelijk. ■

N.a.v.:
Machteld Allan, *Bid, vecht en heers. Regeren in overeenstemming met Allah's wet*, Amsterdam, Prometheus, 2019, ISBN 9789044639421, 280 pag., prijs € 24,90

2 Uitgave Stichting Woord & Wereld, nr. 104 (2015).

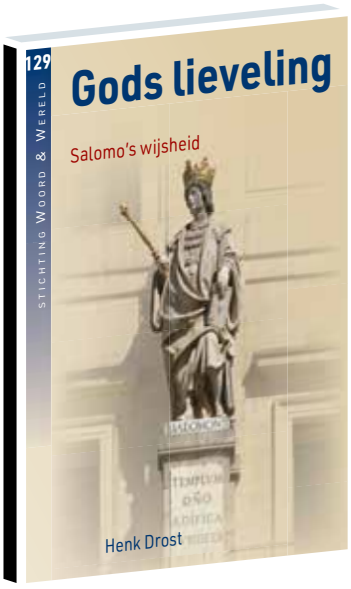

KONING SALOMO EN ZIJN WIJSHEID

Dit nieuwe cahier van ds. Henk Drost is het tweede paneel van een tweeluik over de koningen David (Gods held) en Salomo (Gods lieveling). Onder het koningschap van Salomo zag je de contouren van het koninkrijk van God, maar Gods glorie verzwakte omdat Salomo de weelde niet aankon. Dat doet uitzien naar dé Zoon van David. Ik heb ds. Drost weer een paar vragen voorgelegd.

Waarom was Salomo Gods lieveling? Heeft God zich op Salomo verkeken?

Die vraag heeft me bij het schrijven wel beziggehouden. Als Saul mislukt, zegt de Bijbel dat Samuel rouwde en dat het God berouwde (1 Sam. 15:35). Ging het bij Salomo ook zo? Je moet niet onderschatten hoe mooi het rijk van Salomo is geweest. Het was een rijk van goud met als centrum Gods gouden tempel, de hele wereld kwam erop af. Je zou het een model van Gods koninkrijk kunnen noemen. Zoals je van een maquette blij wordt als je ziet hoe het in werkelijkheid worden gaat, zo is God blij over Salomo's rijk. Ik laat in het boek zien dat Gods beloften hier beginnen uit te komen.

Dat het fout ging, was voor God geen verrassing. Dat is al te menselijk van God gedacht. Gods plan is van eeuwigheid. Jammer dat het zo met deze zoon van David misgaat, maar de weg blijft open naar Gods Zoon, onze eeuwige koning. De glorie van Salomo's koninkrijk maakt verlangen wakker naar de komst van Gods koninkrijk.

Salomo's hart was niet onverdeeld op God gericht. Toch heeft hij de tempel gebouwd en indrukwekkend ingewijd, en zelfs een belangrijke bijdrage aan de Bijbel geleverd. Hoe is dat dan mogelijk?

Je kunt spreken van een proces in het leven van Salomo. In 1 Koningen 3 wordt de opvallende uitdrukking gebruikt dat Salomo van God hield. Die liefde was ook in zijn hart toen hij de tempel bouwde. Dan bidt hij een oprecht gebed.

Hij hield echt van God. Maar in de welvaart begon de rijkdom zijn hart in te pakken. In het boek heb ik ook een aantal Spreuken genoteerd, want die gaan in het licht van de geschiedenis van Salomo extra betekenis krijgen, zoals deze: 'Van alles waarover je waakt, waak vooral over je hart' (Spr. 4:23).

De vroegere keizers van Ethiopië claimden dat zij afstamden van Salomo en de koningin van Seba. Is dat laster of zou zoiets best waar kunnen zijn, ook als de Bijbel erover zwijgt?

Dat is een fascinerend verhaal. Het is een legende: Salomo kon de schoonheid van deze prachtige zwarte vrouw niet weerstaan. Ze kregen een zoon die koning werd in Ethiopië en de ark meegepikt zou hebben. De latere keizer Haile Selassie beweerde dat hij op deze manier van koning Salomo afstamde. Deze keizer wordt ook wel Rasta Fara genoemd. En rastafarianen – afstammelingen van zwarte slaven – geloven dat ze eens zullen terugkeren naar het zwarte land in Afrika dat het Beloofde Land is. Daar staat de troon van David.

Dat is boeiend als je het niet al te serieus neemt. De tekst van de Bijbel is de waarheid. Ook in de Koran staat veel over Soelaimaan (Salomo) wat niet met de Bijbel klopt. Ik vind het mooi dat ds. L.W. de Graaff dat laat zien in een apart hoofdstuk.

Salomo is als rijk en machtig vredevorst een voorafbeelding van Christus. Maar die rijkdom en macht werden juist Salomo's ondergang. Hoe ligt dan de 'link' met Christus?

Salomo begon in de stijl van Jezus toen hij bij zijn inauguratie op een ezel reed (zie 1 Kon. 1:33,38). Maar hij werd steeds meer de koning die op paarden vertrouwde. Hij liet ze zelfs uit Egypte halen. Daar is de Bijbel op heel wat plekken – lees eens de koningswet in Deuteronomium 17 – kritisch over. Het beeld van Jezus verflauwde in het leven van Salomo. Je moet niet bij hem zijn – zegt God via deze geschiedenis tegen jou en mij – maar bij mijn eigen lieveling: 'Er klonk een stem uit de wolk die zei: "Dit is mijn Zoon, mijn uitverkorene, hoor naar Hem"' (Luc. 9:35).

Balten Pieter Hagens is secretaris cahierredactie Woord en Wereld.

TEKST
PERRY STORM

UIT **DE WAARHEIDSVRIEND**
VAN 9 SEPTEMBER 2021

BEELD
WIKIMEDIA

In De Waarheidsvriend *van 9 september 2021 publiceerde ds. J.A.W. Verhoeven het openingswoord dat hij als voorzitter uitsprak op de jaarvergadering van de Gereformeerde Bond. Daarin biedt hij in feite een beknopte ambtstheologie, toegespitst op het grote belang van de kerkelijke ambten in het huidige leefklimaat. Hij doet dat met als titel en ondertitel 'Toegroeien naar Christus – De betekenis van het ambt in onze koude ik-samenleving'. Zijn verhaal verdient aandacht en overweging.*

De ambten in een seculier leefklimaat

De kerk is het lichaam van Christus. Hij heeft haar gekocht met Zijn bloed. Hij regeert, onderhoudt en troost haar door Zijn Woord en Geest. Hij is bij haar tot de jongste dag. Intussen is de kerk in Nederland verzwakt geraakt, niet alleen getalsmatig, maar ook in geestelijk opzicht.

Naar mijn inzicht heeft dat te maken met de geest van de tijd, waarin 'ik' centraal staat. Dat 'ik' is uitermate zelfbewust. Ik denk. Ik vind. Ik voel het zo. Laat niemand het wagen daar iets tegen in te brengen. In de woorden van Luther: de mens leeft toegekromd naar zichzelf. De tijdgeest verdraagt het niet dat God ter sprake komt. Deze geest uit de afgrond waait ook in de kerk. Ik noem het de geest van het secularisme. Eerst werd God gezien als een nietszeggende overbodigheid, inmiddels als een regelrechte bedreiging van onze vrijheid.

Het ambt als geneesmiddel

Er is al veel nagedacht en geschreven over de vraag hoe wij als de kerk, in deze context geplaatst, onze roeping kunnen vervullen. Voor nu richt ik de focus op één aspect: het ambt. Dat ligt niet zo voor de hand. Het lijkt een stoffig onderwerp, gespeend van elke actualiteit en urgentie. Toch geloof ik dat

de gemeente van Christus genezing en nieuwe kracht zou vinden, wanneer ze in geloof zou verstaan wat het ambt betekent, waartoe het is bedoeld, en hoe het vervuld dient te worden.
De aanwezigheid van Christus op aarde realiseert zich niet zonder ambt. Christus belooft bij ons te zijn tot de voleinding van de wereld. Niet lichamelijk, maar door Zijn Geest. 'De Heilige Geest, de Trooster, blijft bij u tot in eeuwigheid.'
Die presentie van Christus door Zijn Heilige Geest gaat evenwel niet buiten het ambt om. De woorden uit Mattheüs 28 zijn immers gesproken tot de twaalf apostelen. Wanneer jullie de mensen leren alles wat Ik verkondigd heb, dan en zó zal Ik bij u zijn. De aanwezigheid van Christus door de Heilige Geest krijgt concreet gestalte in het ambtelijke werk van de twaalf. Die twaalf zijn de eerste ambtsdragers, apostelen, ooggetuigen, geroepen om het woord van Christus te onderwijzen. Zonder die ambtelijke dienst kan de gemeente niet leven. Scherp geformuleerd: zonder ambt kan de gemeente niet bestaan.

'Zonder ambt kan de gemeente niet bestaan'

Doel

De Geest van Christus bindt Zich aan het Woord en bedient Zich van het ambt. Waar dat vreemde woord 'ambt' valt, komt het geheimenis mee van de aanwezigheid van Christus. Het herinnert ons aan God, Die leeft, spreekt en handelt. Tot Hem moet ik mij verhouden. Voor Hem moet ik verantwoording afleggen. Ik ben dus niet langer het ultieme referentiepunt meer. Daarom sluit het begrip 'ambt' niet goed aan bij het (post)moderne leefklimaat. Het botst onmiddellijk op het seculiere denken.
Die twaalf apostelen hebben later hun opdracht doorgegeven aan anderen, aan opzieners en oudsten. Daaruit blijkt meteen wat de essentie van het ambt is: het ambt is bedoeld om de kerk te bewaren bij Christus. Dat wil zeggen: het ambt is erop gericht dat de kerk trouw blijft aan wat de apostelen van Christus getuigd hebben (1 Kor. 15:1-5; 1 Tim. 6:20; Jud. :3), in welke tijd de gemeente ook komt, in welke situatie, plaats of cultuur dan ook.

Geschenk en inzetting

De gemeente van Christus kan niet functioneren zonder het ambt. Dat blijkt alleen al hieruit dat Christus Zélf vanuit de hemel de ambten als een geschenk aan Zijn gemeente geeft: apostelen, profeten, evangelisten, herders en leraars (Ef. 4:1-16). Geen mens, geen synode, geen kerk heeft het ambt verzonnen. Het is door Christus ingesteld. Hij acht het nodig voor Zijn gemeente. Niemand kan tot het ambt roepen dan Hij alleen.
Mogelijk klinkt dit vertrouwd in de oren. Toch ben ik ervan overtuigd dat velen in de gemeente dit niet verstaan. Het ambt wordt gedevalueerd tot 'vrijwilligerswerk voor de kerk'. Je moet er tijd voor hebben, het moet in je agenda in te passen zijn. Maar door God geroepen worden betekent: ik moet het stuur van mijn leven in Zijn hand geven. Hij voert de regie.

Eigensoortige volmacht

Ambt betekent: ik kom namens een ander, dé Ander. Dat kenmerkt het ambt en geeft aan het ambt een eigensoortige volmacht. Jezus zegt: als in een stad iemand niet naar je luistert, schud dan het stof van je voeten. Indrukwekkende woorden staan in Johannes 20: als jullie op aarde iemand de zonden vergeven, dan zijn ze vergeven in de hemel. En omgekeerd: als jullie ze niet vergeven, zijn ze niet vergeven. Dit gezag van de kerk veroorzaakt onmiddellijk ongemak in onze egalitaire, democratische cultuur. Het ambt verwijst naar Gód en stelt mij voor de vraag of ik bereid ben voor Hem te buigen.
Dit verwijzende karakter van het ambt gaat al te zeer verloren wanneer we over het ambt gaan spreken in termen van 'leiderschap'. Dan komt het accent namelijk op de verkeerde plaats: bij de charismatische voorganger, die met flair spreekt, die de dingen origineel kan zeggen en op een aantal competenties goed scoort. Een dergelijke kijk op de ambtsdrager leidt tot methodistisch getinte preken. Het komt nu immers aan op de overredingskracht van de spreker.

Daarachter steekt een tekort aan vertrouwen dat de Heere soeverein door Zijn Geest geloof en bekering wekt, als leven uit de dood.
Doet de persoon van de ambtsdrager er dan niet toe? Zeker wel! Maar alleen in tweede instantie. Het is van groot belang om te denken over het ambt van Gód uit, van bovenaf, niet van onderop. Want zelfs het beste leiderschap zal niet opgewassen zijn tegen de ontwrichtende macht van de zonde, die zich nestelt in het hart van een zondaar en die zich in onze tijd zo onbeschaamd manifesteert in het secularisme.

‘Leiderschap leidt tot groepsdenken. Het ambt verbindt ons aan de kerk van alle eeuwen en plaatsen’

Niet ónze business
Wie van onderaf over het ambt denkt, verstaat niet wat de kerk is. Leiderschap leidt tot groepsdenken: je bent immers leider over een bepaalde groep, die je aan je weet te binden. Als het ambt niet functioneert, vervalt de kerk. Hier wreekt zich een denken over de kerk vanuit de gelovige mens. Dan wordt de kerk gezien als een vrijwilligersorganisatie. Van de kerkenraad wordt verwacht daar leiding aan te geven door middel van enquêtes. Beleidsplannen moeten de toekomst veilig stellen. En als het niet goed gaat, ontstaat een zekere paniekerigheid. Naar mijn inzicht speelt op de achtergrond mee dat de trouw van de HEERE aan Zijn verbond niet voldoende weegt. De kerk is niet ónze business. Ze is Gods schepping. Het ambt herinnert ons daar steeds aan, door middel van de prediking van het Woord. Dat wekt geloof, brengt rust in God, en leidt tot vurig gebed om geestelijke groei van de kerk. Ambt is dienst aan Christus, aan Zijn Woord, voor Zijn gemeente. Wie ambt zegt, zegt kerk. Ook binnen de christenheid wordt vaak met neerbuigendheid gesproken over de kerk. Dat is wel begrijpelijk, omdat de kerk ook een (al te) menselijke kant heeft. Maar zij is intussen toch het lichaam van Christus en als zodanig toonbeeld van Zijn liefdevolle trouw (Ef. 5:22-33). In dat lichaam vormen de ambten het skelet. Ze geven stevigheid, stabiliteit, duurzaamheid.

Het ambt dient niet een bepaalde groep, maar heeft het geheel van de kerk op het oog. Het ambt verbindt ons aan de kerk van alle eeuwen en plaatsen. Eén Heere, één geloof, één doop. Het ambt geeft uitdrukking aan de katholiciteit van de kerk. Daarom is kerkgeschiedenis een belangrijk vak aan de opleiding van predikanten. Het geeft zelfinzicht: ik ben een klein schakeltje in Gods grote werk. En het geeft zicht op de roeping: het zal erom gaan dat de kerk hetzelfde blijft zeggen juist in alle verschillende tijden en culturen.

Sacramenteel
Het ambt is ingesteld om de gemeente te bewaren bij Christus. Prediking is bemiddeling van het heil. Als Christus Zijn gemeente aanspreekt, geeft Hij Zichzelf. In de bediening van het Woord zit een sacramenteel element. Daarom is er ordinatie nodig, bevestiging in het ambt. Bediening van sacramenten vloeit voort uit bediening van het Woord en kan dan ook alleen worden verricht door een geordineerde ambtsdrager. Dat geldt ook voor nieuwe kerkplekken. De handelende Persoon is en blijft Christus, door Zijn Geest.
Daarom is een preek veel meer dan een deskundige uitleg van de Bijbel. Prediking is een gebeuren. Door middel van de prediking handelt Christus aan ons. Bijna zou ik zeggen: Hij

‘De predikant verzorgt niet een optreden, hij is uitdeler van de genade van God aan ieder die gelooft’

onderhandelt met ons (HC, zondag 31). De predikant verzorgt niet een optreden, hij is uitdeler van de genade van God aan ieder die gelooft. Prediking is bediening van de verzoening (2 Kor. 5): Laat u met God verzoenen!

Toeschouwer

Het is een zegen voor de gemeente wanneer ze dat dieper zou verstaan, geloven en beleven. De gemeente moet leren waarom ze naar de kerk gaat. Ik heb weleens de indruk dat kerkgangers naar de kerk komen om te bezien hoe de predikant het ervan afbrengt. En dat is dan ook het thema voor het gesprek na afloop, thuis, bij de koffie. De kerkganger maakt zichzelf toeschouwer – dat is al secularisatie. En predikanten versterken dat wanneer ze meer bezig zijn met het etaleren van hun authenticiteit dan met de verkondiging van Christus. Laat het ons verlangen zijn zó te preken dat het gesprek op het kerkplein over de grootheid van Christus gaat.
Natuurlijk bedoel ik het voorgaande niet formeel. In en op zichzelf zal het ambt ons niet redden. Alles wacht op de beademing van de Heilige Geest. In dat kader komt ook de persoon van de ambtsdrager in beeld. Van de geroepen ambtsdrager wordt veel gevraagd. Voor de dienst aan het Woord is het beste niet goed genoeg. De kerk doet er wijs aan hoge eisen te stellen aan de predikant. Er is in ieder geval grondige kennis nodig op academisch niveau van Oude en Nieuwe Testament, van het belijden, de traditie en geschiedenis van de kerk en van de samenleving waarin de Heere ons een plaats geeft.

Een manier van zijn

Daarmee is niet alles gezegd. Het ambt is geen baan. Het is een manier van zijn. Het stempelt je leven. Het ambt vraagt offers. Het functioneert niet zonder geloof in God, liefde voor de gemeente, hoop op Christus, nederigheid, beslistheid, moed, zorgvuldigheid. En vooral: gebed en dagelijkse overdenking van de geheimenissen van Gods verbond.
Het recent door de synode aangenomen rapport *Geroepen en gezonden* neemt het op voor de ordinatie van de predikant. ‘Het ambt is dienst aan het Woord’. Dat noteren we met dankbaarheid. Tegelijk: alles staat of valt met de vraag wat we verstaan onder ‘dienst aan het Woord’. Het ambt werkt niet automatisch. Nodig is de levende bediening van het Woord, de dienst van de verzoening, de verkondiging van God en van Zijn grote daden, met betoon van Geest en kracht.

Gemeenschap

Het ambt is niet los verkrijgbaar. Het functioneert in de gemeente en heeft daarom de gemeente nodig. Als het ambt bedoeld is om de schapen bij de Herder te bewaren, staat het dus in dienst van het bijeenbrengen bij Christus. De Heilige Geest sticht gemeenschap met Christus, in Christus.
Omdat er maar Eén Christus is, is er ook maar één lichaam. Dat betekent: waar verdeeldheid is, functioneert het ambt niet optimaal. Nu is er altijd verdeeldheid geweest, want satan zit niet stil. Maar juist in onze cultuur waar ‘ik’ de norm is, heerst een chaotisch uiteenvallen. Ieder gelooft wat goed is in eigen oog, en kiest zichzelf een gemeente uit. De geest van het individualisme brengt verbrokkeling en versplintering teweeg. Dat verwoest de gemeenten en speelt uiteindelijk het secularisme in de kaart. De Heilige Geest bindt juist samen. Hij bindt ons samen op Christus. Dat is de focus van het ambt: dat wij, door ons in liefde aan de waarheid te houden, in alles zullen toegroeien naar Hem, Die het Hoofd is, namelijk Christus.
Het is dringend nodig dat we opnieuw leren verstaan wat het ambt is, waartoe het dient en hoe het vervuld moet worden. Dat is niet alleen heilzaam voor de kerk, maar heeft ook missionaire betekenis. Het is een rijk getuigenis in deze koude ik-samenleving, wanneer de kerk de meest uiteenlopende mensen tot elkaar brengt als schapen onder de ene Herder, in een wij-wereld, waar liefde de toon zet. ■

‘Het is dringend nodig dat we opnieuw leren verstaan wat het ambt is, waartoe het dient en hoe het vervuld moet worden’

BEELD KATARZYNA BIALASIEWICZ

UIT **GEREFORMEERDE KERKBODE GRONINGEN-FRYSLÂN-DRENTHE** VAN NOVEMBER 2021

In de Gereformeerde Kerkbode Groningen-Fryslân-Drenthe *(nov. 2021, nr. 15) slaat ds. Willem de Graaff met het kleine hamertje van zijn korte column een grote spijker trefzeker op de kop. Hij doet dat onder de titel: 'Meer of minder voor de jeugd'.*

Goede aandacht voor de jeugd, soms is minder meer...

'Wat geloven de vaders én moeders zelf en hoe brengen ze dat geloof over aan hun kroost?'

In bijna elke profielschets voor een te beroepen predikant komt het tegenwoordig voor. Naast inspirerend leidinggeven en aansprekend preken, moet hij of zij er ook meer voor de jeugd zijn. Want de jeugd lijkt de aansluiting met de vorige generaties in de kerk te missen. Uit alle macht proberen we ze er toch nog bij te houden. Op zich een goed streven!

Tegelijk is het nog niet zo lang geleden dat veel kerken (GKv) de reguliere catechisaties voor de onderbouwgroepen hebben afgeschaft. Catechese en vereniging zijn zo'n beetje in elkaar overgegaan. Zag je eerder de predikant/catecheet 20 keer per jaar en daarnaast nog, laten we zeggen, 8 keer per jaar de verenigingsleiders, nu is het aantal contactmomenten tussen de jeugd en catecheet/jeugdleiders gehalveerd tot ongeveer 12 keer per jaar.

Veelgebruikt argument voor deze ontwikkeling was toch vaak dat de jeugd het al zo druk had met school en sport.

Meer voor de jeugd en minder voor de jeugd. Dat lijkt nogal tegenstrijdig. Maar dat is het misschien niet. Mogelijk ligt de gemene deler wel bij ouders die worstelen met de geloofsopvoeding van de opgroeiende kinderen. Zorg om het afhaken van jongeren leidt tot minder catechisaties: dat zou jongeren niet meer aanspreken. En tegelijk wordt er meer van een predikant of kerkelijk werker gevraagd: meer aandacht voor de jeugd, houd ze erbij.

We moeten maar eens minder aandacht voor de jeugd hebben en meer voor hun ouders. En dit met vragen als: wat geloven de vaders én moeders zelf en hoe brengen ze dat geloof over aan hun kroost? Minder voor de jeugd leidt met deze aanpak misschien wel tot meer voor de jeugd.

COLOFON

Nader Bekeken is een periodieke uitgave van de Stichting Woord en Wereld en verschijnt 11 x per jaar. De Stichting geeft tevens een serie cahiers uit tot versterking van het gereformeerde leven.

DAGELIJKS BESTUUR VAN DE STICHTING WOORD EN WERELD
Voorzitter
Ds. J. Wesseling (a.i.)
Secretaris
W. Hindriks
Penningmeester
G.F. Slump (wnd.)

REDACTIE NADER BEKEKEN
Hoofdredactie
Dr. P. Boonstra
Eindredactie
D.E. Slump-Schoonhoven
M.J.A. Zwikstra-de Weger
Redactie
Ds. S.M. Alserda
Drs. H.J. Boiten
Ds. C. van Dijk
Dr. B. van Egmond
Drs. J.W. van der Jagt
Ds. P.L. Storm

Redactiesecretariaat
Dr. J. Kooistra
Hemsterhuislaan 3, 9752 NA Haren
Tel.: 050 - 5344508
Mail: redactie@woordenwereld.nl

Medewerkers Nader Bekeken
Dr. H.H. van Alten, Pretoria ZA
Ds. J. Beekhuis, Hoogeveen
Ds. C. van den Berg, Amersfoort
Drs. L. Bezemer, Hattem
Drs. F.J. Bijzet, Emmen
J.H. Bollemaat, Dalfsen
H. Boomstra, Den Helder, tekeningen/cartoons
A.C. Breen, Dunsborough, WA
Drs. E. Brink, Waddinxveen
Drs. J.J. Burger, Veenendaal
Ds. H. Drost, Grafhorst
Ds. P. Drost, Übelbach (Oostenrijk)
Drs. L.W. de Graaff, Heerde
Drs. B.P. Hagens, Soest
Dr. A.N. Hendriks, Amersfoort
Prof. dr. P.H.R. van Houwelingen, Kampen
Prof. dr. G. Kwakkel, Kampen
Ds. R.Th. Pos, Steenwijk
Ds. P. Schelling, Amersfoort
G.J. Schutte, Zeist
G. Slings, Lelystad
Ds. A. van der Sloot, Steenwijk
Dr. R.T. te Velde, Wezep
Dr. H. Veldman, Zuidhorn
Ds. J. Wesseling, Veenendaal
Drs. Joh. de Wolf, Amersfoort
Ds. G. Zomer Jzn., Nieuwendijk

Adreswijzigingen en/of opzeggingen
INTERNET:
- www.woordenwereld.nl
- woordenwereld@spabonneeservice.nl
- naderbekeken@spabonneeservice.nl

POSTADRES:
- Woord en Wereldabonneeservice, Postbus 105, 2400 AC Alphen aan den Rijn

TELEFOON:
- 088 - 110 20 42
- 0172 - 47 60 85

Beëindiging abonnement:
tenminste 4 weken voor het einde van de abonnementsperiode.

Bezorgklachten:
www.woordenwereld.nl/klantenservice

Meer informatie en uitgebreide abonnementsvoorwaarden op
www.woordenwereld.nl

Abonnementsprijzen:
Nader Bekeken € 39,00
Nader Bekeken + 4 cahiers € 78,00
Nader Bekeken studenten € 23,00
Nader Bekeken PDF € 23,00
Nader Bekeken PDF (buitenland Europa) € 33,00
Nader Bekeken PDF (buitenland overig) € 43,00
Cahiers bij abonnement (per jaar) € 42,00
Cahiers, losse verkoop € 13,50
Bankrekeningnummer:
NL 75 INGB 0007 2255 58
Bic-code: INGBNL2A
Deze tarieven gelden bij machtiging (automatische incasso).
Voor betaling per acceptgirokaart of per eigen overschrijving geldt een opslag van € 2,--

Bankrekeningnummer voor giften:
NL42 RABO 0324 6259 01

De stichting Woord en Wereld heeft geprobeerd alle rechthebbenden te achterhalen en in te lichten. Mocht de vermelding van eigenaar of copyright onjuist of onvolledig zijn, neemt u dan contact op met de redactie.

Niets uit deze uitgave mag vermenigvuldigd worden en/of openbaar gemaakt worden zonder schriftelijke toestemming van de redactie.

Basisontwerp: Studio TinekeWerkt
Vormgeving, prepress, fotografie: Studio Bert Gort, Grijpskerk
Druk: VellendrukkerijBDU b.v., Barneveld
Gesproken versie: Nader Bekeken is ook op Daisy-cd en Webbox verkrijgbaar.
Inlichtingen: Chr. Bibl. voor Blinden en Slechtzienden,
tel. 0341-565 477, **e-mail** klantenservice@cbb.nl.

ISSN 1380 - 3034

www.woordenwereld.nl

U kunt ons steunen door uw voor de belasting aftrekbare giften te storten op rekening NL42 RABO 0324 6259 01 ten name van de Stichting Woord en Wereld te Hardinxveld-Giessendam. Zij die de stichting testamentair willen gedenken, kunnen gebruikmaken van de volgende formulering: Ik legateer (... bedrag invullen ...) vrij van kosten aan de Stichting Woord en Wereld, statutair gevestigd te Haarlemmermeer. Wij zijn een ANBI-instelling.

@NaderBekeken
www.facebook.com/naderbekeken

Neem nu een jaarabonnement en ontvang de special 'De bijbel of een biertje' gratis + het eerste jaar 50% korting!

Ga voor het afsluiten van een abonnement naar www.woordenwereld.nl

Nieuw: Cahier 129

Gods lieveling

Salomo's wijsheid

Het is prachtig om te lezen hoe goed het was onder koning Salomo. Je zag de glorie van God. Maar het liep uit op een drama: Gods volk scheurde in twee naties. In dit boek wordt duidelijk hoe het kwam dat Salomo's regering op zo'n fiasco uitliep. Tot een stem uit de woestijn riep dat Gods glorie weer over zijn volk zou opgaan. Jezus verscheen. Hij is dé Zoon van David. De geschiedenis van Salomo laat je goed beseffen hoe kwetsbaar ons zondige hart is. Alleen door de Geest van God blijven we echt gericht op God. Lees de geschiedenis van Salomo en de spreuken die licht werpen op Gods zaak, en bid meer om de wijsheid van de Geest.

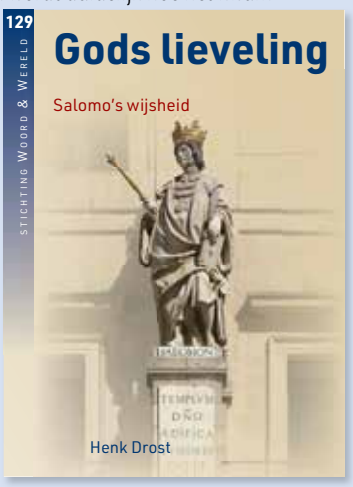

Prijs bij abonnement op de cahiers € 10,50
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel voor € 13,50

Bestel nú op www.woordenwereld.nl!

Vredevorst en zijn rijk

Hij is niet uit de lucht komen vallen
daar in Bethlehem
al klonk er de boodschap en het lied
van engelen
maar heeft moeten groeien
vanuit een vormeloos begin –
er was alleen maar een woord
dat mocht worden geloofd
en dat zijn moeder ontvankelijk maakte

Ook de vrede
zal niet uit de lucht komen vallen
als een warm zacht kleed over ons heen
maar wil groeien
daar waar geen plaats is
vanuit een belofte
die mag worden geloofd
en die ontvankelijk maakt
tegen alle bedenkingen in –
wat je niet zien kunt
nog niet zien kunt
het rijk van vrede
het groeit al
het kiest mensen:
om gestalte te geven
handen en voeten
hier en nu

INGE LIEVAART
UIT: *HOOR HOE ONGEHOORD*, 1982

Het thema van dit vers luidt: groei van het vrederijk. Het rijk van Christus moest groeien vanuit een vormeloos begin. Er was alleen een woord dat moest worden geloofd door Maria. Ook de vrede komt niet uit de lucht vallen maar moet groeien vanuit de belofte die mag worden geloofd. Mooie regels:

‘wat je niet zien kunt,
nog niet zien kunt
het rijk van vrede
het groeit al’

Fijnzinnig verwoord.